

A tartalomból:

Wertheimer Adolf, az IMIT elnöke: A zsidó irodalom ügye. — Dr. Komlós Ottó: Egy arab-zsidó polihisztor a X. században (Szádja gáon halálának ezredik évfordulójára). — Mezey Béla: A dúsgazdag halott (elbeszélés). — „Palesztina nem új gettó, hanem olyan állam, mely a régi bibliai és prófétai tradíciókon épül fel“ — mondja dr. Izsák Ede, a Keren Hajeszod elnöke. — Tiborc T. Zsigmond: A húszéves Lessing a zsidóság védelmében. — A Pesti Izraelita Szentegylet közgyűlése. — Dr. Kenéz-Kurländer Ede: Dr. Munkácsi Ernő (Az új főtitkár portréjához). — Sass Irén: Ráháb esti imája (vers). — Sós Endre: Fejezetek a nagyváradai zsidóság történetéből. — Virágné Lustig Sári: A tolvaj és a másik (elbeszélés). — Új könyvek. — Krónika és Szemle. — Hat illusztráció.

MULT

ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PMTAI JOZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő.

SÍRKÖVEK Farkasréten, Margittánál

XII., Sasadi-út 177
59-es villamos végállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: 457-159

Visó Máckné

HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák, Tartós hullám.
Hajfestés szakemberként

BUDAPEST
Károly-körút 25, félem.
[Király-utcasarok]

Telefon: 330-693

EZÜST

DISZMÓÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYARI ARBAN

SCHLEIFER

EZÜSTARUGYAR, VII., KAZINCZY-UTCA 10.
TELEFON: 143-528

**Betegtoló
és önhajtású kocsik,
kerékpárok, gyermekkocsik**

nagy választékban.

LÓWY IMRE

SIESTA

JÁRMŰRAKTÁRA

BUDAPEST, VII., DAMJANICH-UTCA 49.

TELEFON: 420-656.

Betegtolókosci kölcsönzés. Kérjen díjtalan prospektust.

Karmel ארטה בשך Penzió Budapesten

VI., Andrásy-út 43. Telefon: 225-434
225-664

Villamos és autobusz összeköttetés a város minden részébe
Elsőrendű családi penzió a város központjában, tel-
jesen újonnan berendezve. Legnagyobb kényelem,
modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó
vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő
konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes ki-
szolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és
melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság
ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes
szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával
bennünket megtisztelni.

1 recamier + **4** szék = **2** személyes

RECAMIER

Szab. bej.

ÜLÉS, FEKVÉS

EPEDA, LÁNCZ KÁRPITOS

Podmaniczky-utca 19

FOTELÁGY

78 P

TELEFON: Használt férfi, női ruhát, fehérneműt,
340-967 cipőt, szőnyeget, hagyatékot, egész ház-
tartást, zálogtárgyat és mindent veszek.

Nutovits, VIII., Népszínház-u. 26

VIDÉKRE IS MEGYEK

BARBIEN késnélküli borotválópor
MINDENKIT MEGHÓDÍT

Kérjen árajánlatot!

BARBIEN VEGYIPAR, BUDAPEST, VI, KIRÁLY-U. 30.
Telefon: 426-210.

**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

PERZSASZŐNYEGET

LEGMAGASABB ÁRON

VESZ STERNBERG

DOB-UTCA 2. TELEFON: 224-246

MULT ÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF

ZSIDÓ LAP

XXXII. ÉVF. 1942 OKTÓBER HÓ

WERTHEIMER ADOLF, az IMIT elnöke:

A ZSIDÓ IRODALOM ÜGYE

A Mult és Jövő legutóbbi számában dr. Munkácsi Ernő, a Pesti Izraelita Hitközség főtítkára, programja egyik sarkpontjául a zsidó szépirodalom felkarolását nevezte meg. Hivatkozott ebben a nagyszabású munkában az IMIT-re is, mellyel együttműködve az akció megindítását eredményesnek tartaná. Megkérdeztük Wertheimer Adolfot, az IMIT elnökét, hogy milyen álláspontot foglalna el az IMIT egy ilyen nagyszabású zsidó szépirodalmi megmozdulással szemben. Wertheimer Adolf, akiről régen köz tudomású, milyen őszinte szeretettel viseltetik zsidó írók és zsidó irodalom iránt, az alábbiakban körvonalozta a maga és a vezetése alatt álló intézmény álláspontját ebben a kérdésben. (s. i.)

Nem zárkozhatom el annak beismerésétől, hogy a megváltozott viszonyok a zsidó irodalom nagyszabású megmozdulásának elősegítését életfontosságúvá teszik. Az a nagy írói készség és az a nagy intellektuális tudás, ami a magyar zsidó írói generációban fel van halmozva, ez idő szerint nem kap szabad utat a megnyilvánuláshoz és hiába szunyadozik a magyar zsidó író agyában és lelkében. Lehet, hogy igazuk van azoknak, akik éppen a mai, sorsdöntő időket tartják alkalmasoknak arra, hogy a zsidó írni-tudás megtalálja a maga részére a zsidó olvasót is. Nem kétséges, hogy ma csaknem elérhetetlen zsidó írók részére kiadóhoz jutni, legalább is olyan kiadóhoz, ki, mint az régidőben oly gyakori eset volt, elbírálva a munkát, az általa előrelátott siker reményében, a kiadással járó kockázatot is vállalná. Ami most már az IMIT szerepét illeti, ezen lehetőségek megteremtésében, a következőket kell hangsúlyoznom:

Az IMIT tudományos társulat, tudományos munkák megjelenését célozza legelsősorban, félre nem érthető alapszabályainak értelmében. Ha azonban arról volna szó, hogy azt a presztizst, melyet csaknem félszázados működése alatt a tudományos élet terén szerzett, irodalmi célok érdekében is hasznosítsa, ettől sem kíván elzárkózni.

Amennyiben a magyar zsidóság erre hivatott tényezői megteremtik azt az anyagi alapot, mely nélkül eredményes munka el nem képzelhető, az IMIT szívesen fogja szolgáltatni azt a keretet, mely a fentvázolt, magas irodalmi célok megvalósítására kétségtelenül üdvösnek bizonyulna. Ha azt hiszik, hogy az IMIT-nek, mint kiadónak szereplése fémjelző értékkel bír, nem fogja magát kivonni ama kötelességek teljesítése alól, melyeket a magyar zsidóság tőle jogosan elvár.

Én is hiszem, hogy ha az értékes munkák tekintetében az utolsó évek meddőknek bizonyultak, úgy ennek oka kétségtelenül az volt, hogy az arra hivatott írók a velük szembemeredő akadályok ellen nem mertek küzdeni és bátortalan-ságukban, serkentés hiányában, nem mertek olyan munkába kezdeni, melynek előfeltétele mindig a remény és hit a várható és megérdemelt sikerben. Ha e tekintetben kedvező változás állna be, bizonyára okunk volna bízni az elkövetkezendő szebb és jobb időkben.

DR. KOMLÓS OTTÓ: EGY ARAB-ZSIDÓ

POLIHISZTOR A X. SZÁZADBAN

Szádja gáon halálának ezredik évfordulójára

A zsoltárásköltő szerint „ezer esztendő a Te szemedben annyi, mint a tegnapi nap“. E tanítás valósága fennáll a szellem világában is. Mert akik a lelkükben égő isteni szikra nyomán örök eszmékért éltek, azoknak emlékezete áttöri az időknek homályát és alakjuk messi koroknak távlatából is frissen és elevenen bontakozik ki. Így jelenik meg előttünk *Szádja ben József* alakja és így válik úgyszólván maivá az, akinek halála ezredik évfordulójáról ezévből emlékezik a világ zsidósága.

Szádja a talmud utáni zsidó szellemi élet leguniverzálisabb alakja. Műveltsége mélyen az arab kultúrában gyökeredzik, de e mellett a zsidó hagyomány szellemének igaz átélője és bátor szószólója. Lelkében békés szintézisben forrott össze műveltség és vallás, felvilágosodottság és a multnak tisztelete. Élete, működése különböző szellemtörténeti korszakok találkozására esik. Ő az utolsó jelentős egyéniség a keleti zsidóság életében és vele indul meg a tudományos élet, a szellemi fellendülés, a nyugaton folytatódó spanyol-arab fénykor.

Fajjumban, Felső-Egyiptomban született 882-ben, itt kezdte meg irodalmi működését, majd 928-ban Babiloniába került, hogy a szúrai iskola szellemi irányítója, gáonja legyen. E földön, ahonnan Ábrahám indult el, ahol a Nagy Vigasztaló próféta hirdette a zsidóság hivatását, ahol a talmud mesterei fejtették ki korukat évezredekkel megelőző működésüket, ittt működött *Szádja* is. Bizonyosan szeme előtt lebegtek a mult e példái, és belőlük merített ösztönzést, meg lelkeséget munkájához.

Az egykor oly híres szúrai talmudi főiskolának szükségé volt *Szádja* tekintélyére, hogy hanyatlásában megállítsa és hogy az exilarchátus, a világi vezetőség és a főiskolák között keletkezett antagonizmust eloszlassa. Ebben az új helyzetben mutatkozik meg alkuvást nem tűrő egyénisége, mély erkölcsi komolysága. Helyesen jellemezte egy kortársa: hajthatatlan, független jellem, mely nem riad vissza semmitől. E szilárdságát igazságszeretete kölcsönözte neki, mert „*Das erste und das letzte, was von Genie gefordert wird, ist Wahrheitsliebe*“. (Goethe: Sprüche in Prosa.) Jellemzően világít erre rá egy örökösödési per, melyben *Szádja*, az exilarcha ítéletének igazságát tagadva, szembehelyezkedik vele. Ez az ellentét két párt küzdelmévé nőtt, melynek következményeként *Szádjának* hosszabb időre meg kellett válnia a szúrai akadémia vezetésétől. Inkább vállalta a visszavonulást, de nem a megalkuvást. Jellemének evvel a szilárdságával függ össze a karaiták elleni küzdelme, melyet igazságtudattal, a zsidóság integritásáért vállalt.

Munkássága igen sokrétegű. A zsidó irodalomnak úgyszólván minden területét művelte, s több tudományágnak úttörő megindítója. Ő a héber *nyelvtudomány* megalapítója, aki *grammatikát* és *szótárt* írt, s összehasonlító nyelvtudományt művelt.

Lefordítja *arab* nyelvre a Szentírást, s magyarázatot ír hozzá. Jellemző, hogy amidőn a zsidóság belekapcsolódott egy-egy szellemi áramlatba, mindig létrejött egy nemzeti-nyelvű bibliafordítás, mely hidat teremtett a zsidó és az idegen kultúra között és szellemi együttműködést és kölcsönhatást hívott életre. E fordítás, amely *Szádja* működésének irányát olyannyira jellemzi, a *racionalizmus* jellegét hordja magán, világos és észszerű; nem csupán a szavakat fordítja, hanem magyarázó kifejezések beiktatásával törekszik a tartalom érthető visszaadására. E fordítás tette lehetővé, hogy a középkor legműveltebb népe, az arab, megismerje Szentírásunkat s nyomában a zsidóság tanításai gyökeret verjenek az iszlám országaiban. De másrésről *Szádja* arabnyelvű fordítása arab műveltséget terjesztett s ez mindenkép termékenyítően hatott az előző kornak hagyományos irodalomon nevelődő zsidóságára. A zsidóság az arab

szellemben való elmélyedése által alkalmassá vált, hogy megismertesse a keresztény Európával az arab s a görög kultúrát és ezáltal nagy szolgálatot tett az európai művelődésnek. *Szádja* gáon pedig bibliafordításával, az arab nyelvnek a zsidóság körében való elterjesztésével nagy mértékben hozzájárult az arab-zsidó kapcsolatok elmélyítéséhez.

Bibliamagyarázatában a szigorú szövegértelmező irányt követi, a versnek valódi, egyszerű értelmét tekinti a legmértékadóbbnak. E mellett azonban keresi az összefüggéseket, egységes képbe foglalva az egésznek értelmét.

A *talmud* terén egyes kérdések módszeres feldolgozásával és a talmud metodikájába való bevezetésével új irányt követ. Liturgiai munkásságához tartozik még kiadatlan *imákönyve*, továbbá a vallásos *píjjut-költészetnek* több darabja, melyben a héber nyelv mesterének bizonyul. Irodalmi munkásságában gyakran szólal meg polémikus hang. Mint már említettük, több művében küzd a *karaimus* ellen és támadja *Chivi Albalchit* (IX. század), az első radikális biblia-kritikust, aki kétszáz kérdést, illetve ellenvetést emel a Szentírás és annak tanításai ellen.

Írásai közül a legnagyobb hatású a *Hitelvek és bizonyítások* című műve (*Emunot Vedéot*), melyben a hit és a tudás, a zsidóság és a filozófiai gondolkodás összeegyeztetésén fáradozik. E munkájának megírására korának téves elvei indították. Voltak ugyanis, akik azt vallották, hogy az észszerű gondolkodás kizárja az irracionálisban való hitet, mások pedig a vallás miatt elzárkóztak a tudástól. Ő a szellemnek e két irányító tényezőjét egymás mellé állítja, kijelentve, hogy a vallás megismeréséhez a kinyilatkoztatás és az észszerű gondolkodás visz el. Az isteni kinyilatkoztatás tartalma azonos a józan ésszel, azaz a vallási igazságok és erkölcsi követelmények jogosultsága a kinyilatkoztatástól függetlenül a józan észből is következik. Csakhogy kinyilatkoztatás nélkül az emberiség végtelen hosszú úton jutott volna el ezekhez az igazságokhoz, míg így mindenki közkincsévé válhatott s szólhat azokhoz is, akik nem képesek önálló gondolkodásra. Továbbá az ember, bár tudja és érzi a hűnnek tilalmát, önmaga nehezen tudná megtalálni a határvonalat a tiltott és megengedett között. A kinyilatkoztatás ezért kellett, hogy e határvonalat élesen tudatosítsa az emberben.

Vallásbölcsészeti rendszere az arab felvilágosodás filozófiájával, a *Kalámmal* mutat rokonságot, amely irányelvül a természetfölötti racionalizmust követi.

Vele kezdődik a középkori vallásbölcsészet, mely teljes kibontakozását és problémáinak megoldását *Majmuninál* éri el, aki a *Szádjával* meginduló virágzó korszak zárókövének áll.

Munkáinak egy része nem maradt ránk, mások csak idézethől ismeretesek, jelentékeny kiadatlan anyag van még azonban kéziratban. Születése ezredik évfordulójakor H. *Derenbourg* több tudós közreműködésével munkáinak teljes kiadását tervezte, ez azonban nem jutott el a befejezésig. Hatvan ével később, halála ezredik évfordulóján, a zsidóság sorskérdéseinek és súlyos megpróbáltatásainak napjaiban ilyen irányú vállalkozásról nem lehet szó. Alakját azonban felelevenítjük, hogy egyéniségéből példát merítve, hálával áldozunk a nagy tudós és az igaz ember emlékezetének.

SZOLGÁLATI JUBILEUM. *Schwartz* Ferenc, a Budai Izr. Hitközség egyházfi-pénzbeszedője most töltötte be szolgálatának harmincadik évét. E jubiláris alkalomból *szukkosz* második napján az Öntőház-utcai főtemplomban ünnepélyes módon a Tóra elé hívták *Schwartz* Ferencet, aki munkakörét immár három évtizeden át példászerűen látja el és a hitközség tagjai meleg szeretettel vettek körül.

MEZEY BÉLA: A DÚSGAZDAG HALOTT

Oly romantikusan kezdődik, mint a hangulatos, szép vers a sírról, melyről azt énekelte a költő, hogy valahol messze, valaha régen megásták a temetőszélen és hogy ki nyugszik ott, azt én tudom csak... én tudom csak.

Ez a sír a zolchievi temetőben domborodik, kissé távol a többi síroktól, még a halálban is társtalanul, ott a falu végi kis domboldalon, melynek lábainál a még kicsiny Ikva iramodik lefelé, Szmirnochov irányába. Más vajjon a talaja ennek a sírnak, hogy míg a többiek felett kövér fű, selymes pázsit zöldel, efölött csak vadsóska, kutyatej és csalán tudott kinőni? Pedig a többi sírokkal senki sem törődik, csak éppen ezt az egy sírt őrzik éjjel-nappal a jámbor zolchieviek szent parancsra, immár több mint hatvan esztendeje. Az is lehet, hogy a mostani őrzők már nem is tudják, hogy elődeiket miért állította oda a parancs: kegyelethől-e vagy óvatosságból —, nehogy valakinek kapzsi és mohó ujjai feltúrják a rögöket, melyek alatt két ölnyi mélységben alussza örök álmát Reb Szender Nachmovits, az egykori zolchievi nábob?

*

Hallanak-e a holtak? Ha igen, akkor talán még most is hallja Reb Szender Nachmovits az Ikva melletti fűrészmalmainak éjjel-nappal zúgó zakatolását, amint a hatalmas szálfákból éles sivitással szakítják ki a mázsás vashalták a deszkákat és gerendákat. Míg élt, folyton a malmaikat járta, mert három ilyen fűrészmalma volt és roppant erdei a szmirnochovi hegyekben.

A kicsi, szegény zsidócskák Zolchievben és Szmirnochovban, akik eljártak Reb Szender erdeibe: fát dönteni, csusztatni, kipartolni az Ikva szeszélyes kanyarjaiból, és jártak napszámba a fűrészmalomhoz felmáglyázni és osztályozni és fuvarba rakni a kihasított deszkákat, valami szent áhítattal beszéltek a zolchievi nábob, Reb Szender Nachmovits roppant vagyonáról.

Mennyi vagyona lehetett Reb Szender Nachmovitsnak? Azt mondja Reb Duvcsse-Hersch, a léckötöző, aki tizenöt éve dolgozik a fűrészmalomban, hogy fiatalkorában ő megjárta a Don-vidéki fűrésztelepeket is, és akinek ilyen fűrészmalmai és irtó erdei vannak, annak legalább egymillió rubel vagyona van.

Hát igaz is... Sok pénze volt... Igaz... De durva, szívtelen, keménykötésű, rideg lélek volt Reb Szender. Ha egyszer kimondotta száján, hogy nem ad, akkor helyt is állott érte: nem adott. Ezt a parancsot, hogy tudniillik *Szajad igéretét megtartsd*, roppant lelkiismeretesen betartotta és volt benne annyi *chácifesz*, hogy még hivatkozott is a szent bibliai tételre... Hja, barátocskám, *nédert* tettem, hogy nem adok, hát nem tudok segíteni rajtad...

Lassanként széles vidéken híre ment Reb Szender farkaságának, rideg önzésének. Az Ikva mentén kóborló vándorok, koldusok, szegények elkerülték házatáját... Meghajszolt szívük-lelkük keserűséggel telt meg, ha a fűrészmalomok gáttereinek zúgását hallották... térj le az útról, zsidócskám, ott nincs mit keresned... Maga a cádik, Rebe Reb Májer is tudta, hogy Reb Szender rossszívű, *kélev*, eleinte próbálkozott vele, később belátta, hogy Reb Szendernél minden hiába, Reb Szender egy elveszett ember... Sohasem lesz *ajlem-hábeja*.

Hátha mégis? Most olyan idöket élünk, hogy még a rossz, rideg és kegyetlenszívű Reb Szender Nachmovits is megszerezheti magának az *ajlem-hábet*... Ebben az évben, mikor bűneink tömege ismét a mérlegre tétetett és lehúzta jócselekedeteink súlyát... Ez az esztendő újra Izráel megpróbáltatásának éve. 1881-et írunk. Oroszországban újra fellángolt a tébolyult zsidóüldözés és vérbe, gyilkolásba, rablásba fullasztja a szegény ukrainai zsidócskákat. Az utcákon és tereken bőven folyik a zsidó vér, pogrom pogromot követ és úgy látszik, hogy beteljesedett az Írás fenyegető szava: *Mindazon rémületek, amelyeket nem ismersz és amelyekről soha nem hallottál és nincsenek is e könyvben megírva, utól fognak érni Téged*...

Városról-városra, faluról-falura járnak a zsidó vezetők, hogy segítsenek a nyomorgókon, enyhítsék a zsidó szerencsétlenség hullottjainak keservét és hogy igyekezzenek felszárítani a zsidó anyák és ártatlan árvák szeméből lepergő könnyeket... Minden eldugott faluba eljutnak és mindenütt feltárják a rémületet, amely elvonult — de újra végigviharozhat — a fejek fölött, elmondják a kilátástalanságot, amely a semmibe meredő szemek elé határolódik és elmondják a lehetőséget is, amely ott bujkál a messzi horizont távlatán, túl az Óceánon, ahol majd a gyárak és műhelyek motorjainak és dinamóinak zúgása eltompítja Izráel jajkiáltását...

És eljutottak az Ikva csendes völgyébe is. Felkeresték messze földek híres vezérét, Rebe Reb Májert, a kor világitó fáklóját... Jöjjön közénk, legyen segítségünkre, tereljük össze a nyáját, mert a számadó juhász felelős Gazduramnak... A cádik nyakába vette a kis falvakat, Ryszkovot, Progoricevet, Szmirnochovot, Vuldinszkot, Zolchievet, hogy gyűjtse, összehordja a pénzt a nyomorultaknak és az új házat keresőknek...

Ott vitt el útja a zolchievi fűrészmalom előtt. Harcolt, küszködött, vívódott önmagával, hogy bemenjen-e? Bemegyek. Most van itt az alkalom, hogy jót tegyen, hogy minden bűnét levezelje... Csak most az egyszer adjon...

A fűrészmalmos tudta, hogy a cádik meg fogja látogatni. Nem lepődött meg, mikor a ryszkovi szent belépett hozzá. A cádik előadta a nagy kérést. A nábob lesütötte szemét, nem akart a cádik arcába nézni. Hallgatott. Ez a hallgatás szégyenteljes és áruló volt. Vért kergetett a cádik arcába és Reb Májer úgy érezte, hogy szíve, a fájdalomban és a sorsüldözöttség szolidaritásában beteg szíve rögtön kiugrik helyéből, ha ez a *kélev* nem-et fog mondani. Lángoló szavakkal ecsetelte előtte a sorsot, a meg-megújuló zsidó sorsot... Ámde jégpáncélba ütköztek a forró szavak és nem tudták a fagy és hidegség páncélját áttörni. Tanácstalanul

Jeruzsálemi kisleány (Foto Nachum Gidal)

kulcsolta össze kezeit és halkán, szemrehányóan szólt oda Reb Szendernek:

— Még sohasem kértem tőled, Reb Szender. Ne szégyeníts meg... Nem szabad, hogy megszégyeníts...

A nábob nem felelt. Konokul, eldacoltan, mereven nézett egy képzeletbeli pontra. Ez a hallgatás kínozza, marta, sértette, öklözte a cádikot. Nem, még nem adom fel a harcot, hiszen előttem van, hogy kiért és miért harcolok.

— Ha most eleget tettél kérésemnek, Reb Szender, a jövőben felmentelek minden anyagi kötelezettség alól... Most azonban adj... Nem magamért kérem, hidd meg, Reb Szender, hogy neked is kérem, mert a te jövődről, a te gyermekeidről is szó lehet még...

Künn zúgtak a vasbalták, a fűrészek visítottak, az alkony párák félhomályában apró zsidócskák surrantak végig a malom épülete mellett és ijedt leselkedéssel várták, hogy mit végez a cádik Reb Szenderrel...

Teltek a negyedórák és nem holdogult a *kélevvel* Reb Májer. A nábob feltette magában, hogy most még jobban megkeményíti szívét és a gonosz emberek kíméletlen és kemény elhatározottságával dacolt a cádikkal. Nem, nem és ezerszer is nem. Nem adok. A vasfűrészek ezt zúgták, az lkva vize ezt harsogta fülébe... Ha milliószor is kér, akkor se adok és minél inkább könyörög, annál inkább nem adok... Ami az enyém, az az enyém.

— Mit gondolsz, te ostoba ember?! Talán magaddal fogod vinni a pénzedet a másvilágra?

A nábob elvörösödött. Ez kíméletlen, ez vad volt. Felállt. Hatalmas melléből gyűlöletet és haragot zihált a cádik felé:

— Igenis, magammal viszem! A másvilágra is magammal viszem a pénzemet!

Reb Májer leejtette a fejét. Alakja meghajlott. Az ajtó felé lépett. Már rajta volt a keze az ajtókilincsen. A küszöbön megtorpant, valami eszébe juthatott. Megfordult és egy lépést tett előre. Felemelte mutatoujját és nekiszegezte Reb Szendernek és nagyon vékonyan, sápadt mosollyal elmosolyogta magát. Szavai halkán, beleegyezően, szinte bocsánatkérően hangzottak:

— Igen, Reb Szender... Magaddal fogod vinni... Kezkeskedem érte...

Szinte kisurrant a nyitott ajtón. Nem nézett vissza a gonosz, hűtlen Reb Szenderre. Fáradtan, zúgó aggyal, kimerülten indult haza Ryszkovba. Egész úton kóvályogtak gondolatai, mint meghibbant torzók, idomtalan, alaktalan rémek...

Ettől kezdve hetekig nem jött álom szemeire. A *gátterek*, a fűrészek zúgása, a felmáglyázott deszkarakások, az ezer rubelesek — megkegyült táncot jártak álmodó szeme előtt. Ott rajzoltak, tülekedtek, táncot roptak és szédelegtek agyában, mint Reb Szender komizságának apró koboldjai...

...Csak ősz felé, egy szombat kimenetelekor, mikor felbontotta a postát és megtudta, hogy az utolsó menekülő csoportok is szerencsésen elérték a kikötőt, könnyebbült meg:

— Most már nem kell a pénzed, Reb Szender, viheted magaddal.

Hetek óta most aludt először jóízűen. Talán a megszokott hajnali felkelést is elmulasztotta volna, ha hűséges gábbeja, a progoricsevi Arje nem dörömböl hálósobájá ajtaján:

— Rebbe! Rebbe! Azonnal keljen fel! Az éjszaka meghalt Reb Szender, a gazdag fűrészmalmos...

Egyszeribe talpraugrott. Magára húzta sebbel-lobbal ruháit és hívatta a szentegyleti vezetőket. Türelmetlenül várta, hogy jöjjenek. Mikor megérkeztek, bezárkózott velük a belső szobába. A vezetők: Reb Smil-Jide, Reb Nuszen-Hersch chevra-gondnokok és Reb Luzer-Chájjem, az *ánsé mismer* hajnali öt órától egész a reggeli imádkozás idejéig bent voltak a cádiknál. Mikor távoztak, a cádik arcán valami diadalittasság tündökölt.

Reszketve várta a temetés óráját. Számolta a perceket. Most még csak vasárnap reggel van, hol van még hétfő délelőtt? Kínos, idegölő lassúsággal múltak el az órák, amelyek közelebb és közelebb hozták az ő nagy diadalát...

Szárnyaló képzelete előre kiszínezte, hogy miképpen fogja végrehajtani a harcot, amelyet Isten harcának nevezett és amelynek ő lesz a bajvívó hőse.

És végre, időtlen időknél tetsző órák elmúltával, megjött a nagy pillanat. Elindult a halottasház felé. Ott lakott Reb Szender a satanikovi úton, ahol az Ikva malomága bejön Zolchievbe. Több mint másfél órát gyalogolt a cádik és mikor Reb Szender háza elé érkezett, már zsúfolódott, préselődött a gyászolók, kíváncsiak és szájtátók tömege.

Egyenesen bement a szobába, ahol Reb Szender fiai várták apjuk koporsóbatételét. Az egyik sarokban volt felállítva a gyalulatlan koporsó. Tegnap még szálfá volt Reb Szender szmirnochovi erdeiben...

A cádik hívatta a legidősebb fiút, Reb Zálment. Más-kor nyájas, szelíd hangja most kemény, pattogó volt:

— Maradt apátok után *cvue*?

— Oly hirtelen jött a halál — siránkozott Reb Zálmen —, hogy szegény apánk nem is gondolt rá...

— Kár... mert a halálra gondolni kell. A gazdag embereknek is kell gondolni a halálra. Te még ráérsz gondolni a halálra, Reb Zálmen, mert te szegény ember leszel. A nábob fia megütődve nézett a cádikra.

— Úgy van, ahogy mondom — folytatta könyörtelenül a cádik —, te nagyon szegény ember vagy e pillanattól kezdve, mert én ismerem és tudom apád végrendeletét: *mindenét magával akarta vinni a másvilágra*. Hát most elviszi. Adjatok elő pénzt, ékszer, értékpapírt, kötelezvényt, váltókat, mindent, mindent, mert itt addig nem lesz temetés, míg szegény, megboldogult apátok akarata nem teljesült... — Nem értem... Ez ki van zárva... Lehetetlen...

A cádik nem engedett. Ezt a dolgot hirdetni kell sokáig Izráelben. Hogy a gyermekek ártatlanok? Óh, Uram Isten, hát a pogromok áldozatai és árvái nem ártatlanok? Most példát kell mutatni...

És már neki is indult. Neki a nagy fiókos szekrénynek. Mintha csak tudta volna, hogy hol keressen. Bekiáltotta a chevra-gondnokokat, azok legyenek a tanúk. Előkerültek a drága ékszerek, vastag kötegben váltók, kötelezvények, hárletli szerződések, vételi nyugták és pénz... rengeteg pénz... papír ezerrubelesek, százások... hatalmas kötegekben... Reb Duvce-Hersch, a léckötöző, tényleg igazat beszélt... Volt ennek a Reb Szendernek talán még több is, mint egy millió rubelje.

És átolvasták a vagyont... Egy árva kopekát, ami a halotté, nem szabad tőle elvenni. Sírhelyet, azt ingyen ad a Chevra. Hiszen Reb Szender megérdemli... És mikor elkövetkezett a halott felöltöztetésének pillanata, a cádik a halottaspárnába a szentföldi homok helyett betette a drágaköveket, a cár arcképével kivert aranyakat, a bankjegyeket, értékpapírokat, váltókat és kötelezvényeket, szerződéseket és haszonhárletli nyugtákat... Jó magas párnája van Reb Szendernek, nyugodtan alhatik rajta...

És akkor feltették a koporsó fedelét. Reb Szender vagyona úthban volt a másvilág felé. A cádik pedig odalépett a koporsó elé és halkán imádkozott egypár szót. Aztán fel-emelte hangját, ércesen, színesen, mégis lágyan és meg-bocsátón:

— *Tuhajr... tuhajr... tuhajr...*

— *Tiszta... tiszta... tiszta...*

Most már mehet Reb Szender az utolsó útra.

És hullottak a súlyos rögök Reb Szender sírjára. El-nyele a sír Reb Szendert és minden vagyonát...

És a chevra gondnokai, a hűséges, megbízható, jámbor emberek éjjel-nappal őrseget tartottak a sír felett, nehogy moshó és kapzsi ujjak feltúrják a rögöket, melyek alatt két ölnyi mélységben örök álmát alussza Reb Szender, a zolchievi nábob...

*

Azóta Isten tudja, hány-szor kicserélték már a bankjegyeket, elévültek a kötelezvények, lejártak a váltók és érvényüket veszítették a szerződések és vételi nyugták... De a zolchievi sír felett tán még most is örködnek az örök... Pedig talán nem is tudják, hogy az elődök miért rendelték el ezt szent parancsként és örökítették meg a zolchievi chevra megfakult és megsárgult jegyzőkönyveiben.

„Palesztina nem új gettó, hanem olyan állam,
mely a régi bibliai és prófétai tradíciókon épül fel”

— mondja dr. Izsák Ede, a Keren Hajeszod elnöke

A háború kitörése óta Palesztináról alig érkezik hír hozzánk. Csak a napilapok hasábjain találkozunk néha olyan hírekkel, melyek Palesztinába igyekvő, chalucokat szállító hajók sorsáról adnak hírt. Ezekből a hírek-
ből úgy látjuk, hogy a palesztinai bevándorlás — bár a háború bizonyára meglátszóan meglassította menetét — még a háború alatt sem szünetel egészen. Milyen lehet most a világ egyetlen, tisztán zsidó szigetének, Palesztinának élete? — ez a kérdés bizonyára sok olvasónk fejében megfordul napjainkban. Erre a kérdésre kerestünk választ, mikor meglátogattuk dr. Izsák Edét, a Keren Hajeszod, a palesztinai gyarmatosító alap elnökét, hogy vele Erec Izraelről elbeszél-
gessünk. Az első kérdés, amit feltettünk, az volt, hogy mi is tulajdonképpen a Keren Hajeszod, mi a célja és mi a rendeltetése.

— 1920-ban, — kezdte nyilatkozatát dr. Izsák Ede, — mikor már látszott, hogy a palesztinai telepítés nem kísérlet többé, hanem meg vannak benne egy nagyvonalú állam-
kezdet lehetőségei, nagy cionista konferencia volt Londonban, melyen magyar részről Kahan Niszson, Beregi Ármin és Bisseliches Mózes vettek részt. Ezen a konferencián határozták el a nagyvonalú gyarmatosító munka lehetővé tételét céljából a Keren Hajeszod megalapítását. Az eredeti elgondolás az volt, hogy a bibliai „tized” alapján, önkéntes adó fejében, a világ minden, Palesztina iránt érdeklődő zsidója felajánlja vagyonának tizedrészét a Keren Hajeszodnak, mely ezáltal öt éven belül egy 25,000.000 fontos alapot teremt. Ennek az összegnek feléből bankokat alapítottak volna, melyek üzleti alapon működnek, tehát osztalékot is fizettek volna, míg másik fele teljes egészében közhasznú befektetésekre, országutak építésére, közvilágítás létesítésére, mocsarak lecsapolására, a föld termővé-tételére stb., stb. szolgált volna. Sajnos, a világ zsidóságában kevés volt a megértés ezzel a nagyszabású tervvel kapcsolatban. A zsidó nagytőke nem mozdult meg s így öt év alatt ennek az előirányzott összegnek kis hányada sem gyűlt össze. Ennek dacára, Cion szerelmeseinek, Palesztina igazi barátainak lelkesedése folytán a Keren Hajeszod, a gyarmatosító alap eszméje lassan-lassan mégis utat tört magának, megerősödött és — legnagyobbbrészt a zsidó középosztály és kistökések áldozatkészsége folytán — mégis hozzákezdhetett nagyfontosságú, az országépítés szempontjából szinte semmivel össze nem hasonlítható jelentőségű munkálkodásához. Ma már ott tartunk, hogy a Keren Hajeszodnak világszerte egyre nő áldozatkész és lelkes tábora, ami annál is szebb és megbecsülendőbb jelenség, mert — mint hangsúlyoztam — önkéntes adakozásokról van szó, a Keren Hajeszodnak csak spontán és önzetlen felajánlókra van és lehet szüksége.

A Keren Hajeszod azt csinálja Palesztinában, ami nagy birodalmak gyarmatügyi minisztériumának hatáskörébe szokott tartozni: országutakat épít, mocsarakat csapol le, csatornákat létesít, művelésre alkalmassá teszi a sziklás, elvadult földterületeket, azonfelül résztvesz minden olyan közhasznú társulat támogatásában, mely az ország mezőgazdasági, vagy ipari fellendülése szempontjából fontos működést fejt ki (pl. Ruthenberg-villamosművek)

Mindezek felül nagy és fontos feladata a Keren

Hajeszodnak a gyarmatosok támogatása. A földeket a Keren Kajemet szerzi meg, minden mást a Keren Hajeszod végez. Kölcsönzi a beruházások, az első vetőmagszükséglet, a mezőgazdasági gépek, az állatállomány stb. költségeit. Élő és kamatozó befektetések ezek a kölcsönök, melyeket a gyarmatosok boldogulásuk arányában meghatározott időn belül visszafizetnek, hogy aztán végtelen sorban ismét újabb és még újabb telepések kezébe kerüljön, újabb és újabb virágzó egzisztenciákat indítson el a szebb és biztonságosabb jövő felé. A pénznek és munkaerőnek ez az egymást kiegészítő, eszményi körforgása megfogja minden zsidó szívét, aki zsidóul érezni tud, aki szereti Palesztinát és aki a Keren Hajeszod munkáját megismeri. Ezért van az, hogy táborunk a jelenlegi viszonyok dacára egyre nő, itthon Magyarországon is. Mi nem politizálunk, bennünket semmi egyéb szempont a Palesztina-szereteten túl nem vezet s mi semmi egyebet nem akarunk elérni munkánkkal, csak hogy Palesztinában produktív mezőgazdasági és ipari munkára, ezzel együtt tisztességes megélhetésre módot adjunk. Hogy ezt a munkát zsidó testvéreink megértik és méltányolják, annak számos, meghatározható példáját sorolhatnám fel a hivatali helyiségeinkben lejátszódó jelenetekből. Örömmel látjuk ezekből az epizódokból, hogy a magyar-

Pillantás a hajfai Herzl-útra (Foto Nachum Gidal)

országi zsidó apák és anyák megértik ma már, milyen elsőrendűen fontos egyéni érdekük is, különösen fiaik és leányaik, tehát a felnövekvő zsidó ifjuság szempontjából, hogy Palesztinában a mezőgazdasági és ipari kultúra minél egészségesebben és minél szélesebb alapokon fejlődhesen és képes legyen a háború befejezése után a zsidó ifjuságnak azt a részét, melyet a gazdasági viszonyok majd a Palesztinába való kivándorlásra kényszerítenek, befogadni, foglalkoztatni s előttük reményteljes és boldog zsidó jövőt megnyitni. Nem is tudok szebb ajándékot elképzelni egy barmicva-iffjú, vagy konfirmációs leányka számára annál, ha szüleik belépnek a Keren Hajeszod önkéntes vállalói (jegyzői) közé és ezzel elsősorban biztosítják gyermekeik számára a Palesztinába szóló certifikát-lehetőséget. Mert a certifikátok kiosztásánál a Keren Hajeszod vállalói (jegyzői) elsősorban jönnek számításba. Ami természetes is, hiszen azzal a ténnyel, hogy valaki önkéntesen felajánlja adományát a Keren Hajeszod számára, egyben bizonyosságát szolgáltatja annak is, hogy a zsidó közösség aktív, a sorsközösséget mélyen átérző, áldozatkész tagjának érzi magát. Nekünk pedig csak ilyen zsidókra van szükségünk, mert Palesztinában nem új gettó, hanem olyan állam épül, melynek alapja a legszebb zsidó, bibliai és prófétai hagyományok, a szociális igazságérzet, a közösségi gondolat és az Isten-eszme, mely kizárja az önző anyagiasságot és a rideg egocentrizmust.

Örömmel szögezem le ismételtén: ha későn is ébredt a magyar zsidóság saját érdekeinek, valamint Palesztina jelentőségének tudatára, viszont most, hogy egyre szélesebb körben ismerik meg munkánkat, szinte azt mondhatnám, úgy tűnik, mintha évek mulasztását hónapok alatt akarná behozni és évtizedek lanyhaságát, rövid évek alatt ellensúlyozni. Szeretettel és bizalommal, hittel és zsidó szívvel sereglük körénk a magyar zsidóságnak különösen a művelt

Jemenita kisfiú egy telavivi gyermekotthonban
(Foto Nachum Gidal)

középosztályból kikerülő rétege. Szeretetére, áldozatkészségére, megértésére, Cion iránti önzetlenségére annál is nagyobb szükség van, mert hiszen 1936 óta 70 új kolóniát alapított a Keren Hajeszod, ezeket teljes mezőgazdasági felszereléssel, végleges téglapületekkel, iskolákkal, vízvezetékekkel kell ellátni, illetve a meglévő berendezéseket bővíteni, hogy részint a már Ereben lévő, részint az ezután bevándorló ifjuságot az otthon melegségének és gondosságának érzése fogadja, mikor Palesztina földjére teszi lábát. De legsürgetőbb magyar feladataink közé tartozik a tavalyi, magyarországi Jugendaliya tagjainak elhelyezése, akiknek számára két telep készül kint Ereben az alatt az idő alatt, míg ők elvégzik a Jugendaliya tanfolyamait.

Ezeket mondta dr. Izsák Ede, a Keren Hajeszod elnöke a vezetése alatt álló intézmény munkájáról. Szép, nemes, lélekemelő, igazi zsidó munka ez. Zsidó, mert áldozatkész. Zsidó, mert produktív. És végül: zsidó, mert át meg átjárja az az élő, hatékony, serkentő és lelkesítő szellem, mely évezredek óta árad Bibliánkból és minden korok, minden világrészek igazi zsidóihoz, mindig ugyanazon a nyelven beszél: ha zsidó vagy, élj, gondolkozz és teremts zsidó módon. —ss.

NACHUM GIDAL PALESZTINAI GYERMEKFOTÓI

Nachum Gidal palesztinai gyermekfotói, melyeket a *Mult és Jövő* e száma az olvasóknak bemutat, napfényt sugároznak, mosolyt szórnak és derüt hintenek... Napfény, mosoly, derü... De nagy szüksége van ezekre a kellékekre ma az emberiségnek...

A szülők Európa nagyvárosaiból, Kelet-Európa városkáiból, Amerika népes zsidónegyedeiből valók, — de a gyermekeket Izrael országának levegője megváltoztatta, átfurmálta, beolvasztotta. Aki járt Palesztinában, a megmondhatója, mit jelentenek ott a gyermekek. Ők az ország „koronázatlan királyai”. Megéri a fáradságot — vélte a fotográfus — ezeket a kiskirályokat életük változatos pillanataiban megörökíteni. Így jöttek létre ezek a fotók...

Egy darab palesztinai élet pereg le a képekben a szemünk előtt. Itt egy kisleány tekint végig az erkélyről a Herzl-úton a látóhatár messze dombjai felé. Kis barátnőjét lesi talán? A másik képen egy sötétbőrű csöppségnek a szemei várakozóan tekintenek a világba. Jemenita kisfiú ez, — egy telavivi gyermekotthonban. Gyönyörűen kifejlett testecske, — de mi van a szorongó szemekben? Az európai zsidó úgy érzi: a palesztinai zsidóság nagy feladatára utalnak: szeretettel felkarolni ezeket a távoli sötétbőrű testvéreket is a zsidó közösség körébe... Ő, de mindezek csak az európai zsidó fantáziái, — a jemenita kisfiú bizonyára a tejesüvegre vár, mely még egyre, egyre késik... Egy harmadik fotó: a csöppnyi gyermektest a telavivi strandon, a végtelen tenger partján: a legelragadóbb és elgondolkoztatóbb képek egyike.

Mindezek a képek nem maiak, már jó pár évesek. Aki akkoriban jött az Országba, sokat kellett küzdenie, — és sokan vissza-visszakiváncoltak az akkor még nyugodt, kényelmes európai életbe. De a gyerekek voltak azok, akik gyökeret eresztettek a Földbe — és ők kényszerítették a szülőket, hogy ősi-új otthonukban megmaradjanak. És így ismét a történelemben — mint a legenda a színáji nemzedékről egyszer már elmondja — a gyermekek lettek a jövőndő kezesei a zsidó nép számára...

Zsidó gyermekek... Az ő ifjú lényükből áradó báj, fény, derü hinti be életkedvvel a felnőttek nehéz útját...
(b. b. s.)

DR. CSECH ARNOLD KINEVEZÉSE. Dr. Szemere Samu nyugalombavonulásával dr. Csech Arnold tanár, aki eddig a pedagógiai tanszéket töltötte be, került az *Országos Izr. Tanítóképző Intézet* igazgatói székébe. A *Tanítóképző* vezetése dr. Csech Arnold személyével ismét hivatott kézbe került. Működése elé a pedagógiai körök méltó várakozással tekintenek.

TIBORC T. ZSIGMOND: A HÚSZÉVES LESSING A ZSIDÓSÁG VÉDELMEBEN

1749-et írunk. Németországban a felvilágosodott II. Frigyes uralkodik, de azért a zsidóság elnyomatásban sínylődik. Minden zsidónak, aki átmegy a Brandenburgi-kapun, váltságdíjat kell fizetnie. Berlinben négyszáz zsidó családot türtek meg (a törvény csak száz családot engedélyezett), bizonyos foglalkozásoktól, mint gyapjú-, nyersbőr-, dohány-, borkereskedelem, el voltak tiltva. A német nyelv tanulása is tilos volt, — akinél német könyvet találtak, kiűzték. *Mendelssohn* is titokban tanult németül. (A vallásgyakorlás meg volt engedve, sőt 1707 óta templomot is építhettek.)

E mellett Berlinben még jobb viszonyok voltak, mint egyebütt. Ausztria kiűzte, Norvégia, Svédország, Württemberg nem türte a zsidóságot. Frankfurtban külön zsidónegyedben kellett laknia, amelyet vasárnap lezártak, nyilvános térre nem mehetett. Leipzig nem engedte a zsidó eltemtetését, a tetemet Dessauba kellett szállítani. A nép között rágalmak, gyalázó röpiratok keringtek.*

Ekkor egy ifjú, neves író emelte föl szavát az igazságtalan üldözés ellen. *Lessing* volt ez, aki megírta a zsidók védelmében *A zsidók* című egyfelvonásos vígjátékát, amelyet 1754-ben adott ki művei negyedik kötetében.

Lessing Berlinben ismerte meg a zsidók életét és az igazság bátor rajongója, a *Bölcs Náthán* későbbi halhatatlan szerzője, habozás nélkül az ártatlanul üldözött nép mellé állt. *Lessing* műve volt az első németnyelvű színmű, amelyben művelt zsidó szerepel. Eddig a zsidó a német színműben — eltekintve *Gellert* „A svéd grófné“ című darabjától, amelyben egy műveletlen lengyel zsidó is szóhoz jutott — csak iskoladrámákban és farsangi komédiákban fordult elő, vagy kigúnyolva, vagy mint megtért bűnös.

Mit akart a fiatal *Lessing* ezzel a művel? Felrázni kora lelkiismeretét. Maga írja darabjáról a következőket:**

„Ez a mű eredménye annak a komoly életszemléletnek, amely egy nép szenvedése és szégyenletes elnyomatásakor kialakult és amelyet — legalább az én nézetem szerint — egy keresztény sem nézhet nagyrabecsülés nélkül. Belőlük (ebből a népből) oly sok hős és próféta származott — és most abban is kételkednek, hogy egy becsületes ember akadhat-e közöttük.“

Itt *Lessing* már műve kritikáira céloz, amelyekre a *Theatralisches Bibliothek* 1745, Berlin (279/291) hasábjain adja meg a választ. A kritikus ítéletében megállapítja: „az író alapeszméje az volt, hogy kimutassa annak a gyűlöletnek és lenézésnek oktalanságát, amellyel a zsidóság találkozik, és megállapítja, hogy olyan fenkölt gondolkozású zsidó, mint *Lessing* darabjának hőse, csak az író fantáziájában él.“ *Lessing* erre a kritikára felel és válaszul idézi *Mendelssohn* levelét, amelyet *Lessing* későbbi elválaszthatatlan barátja e kritikára *Gomperz* orvos barátjához írt:

„Ebbe a gondolatba belepirultam. Nem is tudom kifejezni, mi mindent éreztem. Milyen lealacsonyítása a mi üldözött népünknek! A keresztény tömegek már régtől fogva a természet sepredékének és az emberi társadalom fekélyének néznek bennünket. De művelt emberektől méltányosabb megítélést várok; föltételezek olyan korlátoltság nélküli méltányosságot, amelynek hiányát mindannyiunknak a szemére vetik. Mennyire tévedtem, midőn minden kereszténytől annyi őszinteséget tételleztem föl, amennyit ő mástól követel. Valójában milyen alapon is tétellezheti föl valaki, akiben az igazság érzetének csak egy szikrája is rejlik, egy népről annak a valószínűségét, hogy soraiban

egyetlen egy becsületes embert sem mutathat föl? Egy olyan népről, amelyről a „Zsidók“ szerzője azt írja, hogy belőle nagy királyok és az összes próféták származtak! Ha ez a kegyetlen ítélet helytálló, mily szégyen az egész emberiségre nézve, — ha megokolatlan, mily szégyen írójára!“

Lessing bátor szava tett volt abban az időben és ezért a nagy írónak ez az ifjúkori darabja messze kimagaslik jelentőségére nézve a szerző többi ifjúkori műve sorából.

*

Vegyük a *Zsidók*-at kissé közelebről szemügyre.

A vígjáték meséje egyszerű. Egy nemesgondolkozású utazó, aki „talpig ember“, megment egy földbirtokost rablógyilkosok támadása ellen. A báró leánya beleszeret az utazóba és a báró is szívesen adná élete és vagyona megmentőjének leánya kezét, de akkor tudja meg, hogy a megmentő zsidó. A gyilkosságra szövetkezett gonosz alkalmazottakat leleplezik és a báró a zsidó utazótól a legjobb barátságban válik el e szavakkal:

Báró: Ő, mily tiszteletreméltók lennének a zsidók, ha mind Önhöz hasonlítanának!

Utazó: És milyen szeretetreméltó volna minden keresztény, ha olyan jellemvonása volna, mint önnek!

A mű nagy jelentőségét a zsidó utazó alakjában domborítja ki a szerző. Ez az utazó csöppet sem zsidókülsejű, úgyhogy senki sem sejtí benne a zsidót. Művelt férfi, aki az útra is könyveket visz magával. A vígjáték egyik szép jelenete, midőn a báró az utazónak, akiről föl sem tételezi, hogy zsidó, elmondja véleményét a zsidókról, amelyre az utazó csak annyit felel, hogy *nem szeret általános ítéletet mondani népekről, mert minden nemzet fiai között vannak jók és gonoszok egyaránt*. Midőn később kiderül, hogy a rablók nem voltak zsidók, csak álzsidók, sőt a báró alkalmazottai — és az utazó fölfedi, hogy ő zsidó, a báró vagyona akarja megmentőjének ajándékozni. A hátorlelkű megmentő azonban azt sem fogadja el, azzal, hogy az Ég eléggé megáldotta javakkal, — és csupán arra kéri, ezentúl lássa be, hogy felfogása a zsidókról igazságtalan volt.

*

A német felvilágosodás legnagyobb költője e művével mérhetetlen szolgálatot tett a zsidóságnak. Ilyen bátor föllépés, az elnyomottak ilyen önzetlen védelme csak olyan írótól telt ki, aki irodalmi programját a következőkben tűzte ki:

„Ha Isten jobbában a színigazságot, haljában pedig az igazság felé való lankadatlan törekvést tartaná, azzal a megjegyzéssel, hogy mindig és örökké tévedni fogsz, és azt mondaná: válasszál, — akkor alázattal haljáért esedeznék és így szólnék hozzá: Uram! Hiszen a tiszta igazság egyedül Neked való!“

A zsidóság már Berlinben is értékelni tudta nagy védőügyvédek értékes munkáját és mindig megtöltötte a színházat, ha *Lessing*-darabot játszottak.

Ma kortörténeti szempontból nem ártana *Lessing*nek ezt a kétszáz évvel ezelőtt írt színművét műsorra tűzni, hadd ismerjék jobban azt a darabot, amelyről a nagy *Brockhaus-Lexikon* is megállapítja: *Lessing* első kísérlete, hogy az irodalmat a humanitás szolgálatába állítsa.

* V. ö. Oehlke: *Lessing und seine Zeit*, München.

** *Lessings sämtliche Werke in zwanzig Bänden* H. Göring Cotta, Stuttgart 1882.

A PESTI IZR. SZENTEGYLET KÖZGYŰLÉSE

Szeptember 3-án tartotta a *Pesti Izr. Szentegylet* rendezési közgyűlését *Lunzer Pál* és *Steiner Marcell* elnökhelyettesek elnöklése alatt. A közgyűlésen a képviselőtestületnek csaknem valamennyi tagja részt vett, valamint részt vett a *Pesti Izr. Hitközség* elöljárósága *Stern Samu* elnök és dr. *Boda Ernő* elnökhelyettes vezetésével, úgyszintén a főtisztelendő rabbinatek tagjai.

LUNZER PÁL ELNÖKHELYETTES tartotta meg először elnöki megnyitóját, melyben egyebek közt a következőket mondta:

Midőn először van szerencsém a közgyűlésen elnökölni, elfogódott szívvel foglalom el az elnöki széket, mert magamtól kell kérdeznem, hogy vajjon méltó vagyok-e arra, hogy megdicsőült nagynevű elnökünk után ezen előkelő testületben elnököljek. Tudatában vagyok ama nagy feladatnak, mely reám, elnökhelyettes társamra és az egész elöljáróságra hárul, és ama felelősségnek, mely különösen a mai rendkívül súlyos időkben ezen díszes és megtisztelő bizalmi állással kapcsolatos. Megnyugtató azonban az az elhatározás, hogy úgy magam, aki a megboldogult elnök oldalán tizenegy éve működtem, mint elnökhelyettes társam és az elöljáróság minden egyes tagja legjobb tudásunk szerint becsülettel, odaadó, lelkiismeretes munkával akarjuk a szent ügyet szolgálni és ezen munkához kérem és kérjük az Önök szíves támogatását.

Tekintettel arra, hogy a megüresedett elnöki állás betöltése nincsen napirendre tűzve és ennélfogva az alakuló közgyűlés határozata szerinti interregnum további intézkedésig fennáll, kijelentem, hogy a velem teljes egyetértéssel működő elnökhelyettes társamnak és az egész elöljáróságnak az az elhatározása, hogy a zsidó nyomoron megfeszített munkával a lehetőséghez képest segítsünk és hogy azt a jó viszonyt, mely a Pesti Izraelita Hitközséggel fennáll, ápoljuk és tovább fejlesszük.

Majd kegyeletes szavakban emlékezett meg *Lunzer Pál* elnökhelyettes arról a súlyos csapásról, mely nemzetünket, valamint a főméltóságú kormányzói családot vitéz nagybányai *Horthy István* kormányzóhelyettes úr őfőméltósága hősi halálával érte. Ezt követőleg ugyancsak kegyeletes szavakkal emlékezett meg a *Chevre Kadisa* megdicsőült patriarcha elnökének, *Kramer Miksának* elhalálzásáról, aki évtizedeken át mint elöljáró, később mint alelnök, végül pedig tizenegy év óta mint elnök fáradhatatlan munkát fejtett ki a *Chevre Kadisa* érdekében. Mint elnök, elévülhetetlen érdemeket szerzett a *Chevre Kadisa* és intézményei körül és nevét arany betűkkel írta be a *Chevre Kadisa* annaleséibe. Megemlékezett a *Chevrának* korán elhunyt elöljárójáról, *Beck Jenőről*, a felekezeti élet elhunyt kiváló egyéniségeiről: dr. *Ribáry Gézáról*, az *Omsza* ügyvezetőjéről, *Eppler Sándorról*, a *Pesti Izr. Hitközség* főtákosáról, *Kóbor Tamásról*, a kiváló íróról, dr. *Löw Tibor* ny. táblai tanácselnökről, dr. *Gonda Henrik* ny. miniszteri tanácsos, sajtóirodai főnökről, *Frey Kálmán*, hitközségi elöljáróról, továbbá a választmány és képviselőtestület, valamint a bizalmi testület elhunyt tagjairól. Indítványára a megdicsőültek emlékét a közgyűlés jegyzőkönyvében megörökítették. Ezután

DR. ENDREI S. HENRIK IGAZGATÓ

terjesztette elő az 1941. évi jelentést, mely a *Chevre Kadisa* egész munkásságát, valamint összes intézményére vonatkozó tevékenységét felölelte. Szólt a *Chevre Kadisa* által fenntartott Aggok-Házáról, Szeretetházáról, Felnőtt Vakkok Otthonáról, Menedékházáról, a szegénygyámolításról, valamint a temetésekkel kapcsolatos ügyekről.

A jelentéshez elsőnek

STERN SAMU, A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELNÖKE

szólt hozzá. A hitközség nevében hálás köszönetét fejezte ki azért az önfeláldozó, nagyszabású munkáért, melyet a *Chevre Kadisa* a hitélet és a szenvedő emberiség érdekében kifejt. Ama reményének ad kifejezést, hogy miként a múltban, a jövőben is a közgyűlés minden tagja eleget tesz hazafias és emberbaráti kötelességének.

DR. FÁBIÁN BÉLA

hitközségi elöljáró megköszönte a *Chevre Kadisa*nak eddig teljesített áldozatkészségét és kérte, hogy ezt a hazafias áldozatkészséget a jövőben is minden erő megfeszítésével teljesítsék. Felkérte egyszersmind a közgyűlés tagjait, hogy úgy a gondnokságnak, valamint a munkaszolgálatosoknak adandó meleg holmik tekintetében a legmesszebbmenő áldozatkészséget teljesítsék. Az évi jelentéshez hozzászóltak még dr. *Rosenák Miksa* egészségügyi főtanácsos, hitközségi elöljáró, *Vitéz Aladár* körzeti elnök és *Neubrunn Aladár*, a *Chevre* vezetősége iránti bizalmuknak és elismerésnek adva kifejezést. A közgyűlés az évi jelentést egyhangú lelkesedéssel elfogadta és az elöljáróságnak a felmentvényt és a kért felhatalmazásokat megadta. Majd

STEINER MARCELL ELNÖKHELYETTES

elnöklése alatt elfogadta az elöljáróság az előterjesztett 1942. évi költségvetést. Az 1942. évre számvizsgáló bizottsági tagul megválasztottak *Árvai Henrik*, *Gaidushek Marcell*, *galgóczi Heteés Mór D.*, *Károlyi Ármin*, dr. *Temesváry Rezső*, *Vas Lajos* és *Grünfeld Manó*. Majd elfogadták az alapszabályok három pontjának módosítására vonatkozó elöljárósági indítványt.

Ezután *Steiner Marcell* elnökhelyettes sajnálattal bejelentette, hogy *Bánó Dezső*, aki több mint tíz éven keresztül volt a szentegylet elöljárója, e tisztségéről lemondott, mert a *Pesti Izr. Hitközségnél* viselt elöljárói tisztségét tartja meg. A közgyűlés színe előtt köszönetét és háláját fejezi ki *Bánó Dezsőnek* azért a tíz évi önzetlen és lelkes munkásságáért, melyet a *Chevre Kadisa* érdekében kifejtett. Nélkülözni fogja a *Chevre* az ő munkáját, és kéri, hogy hálánkat a mai ülés jegyzőkönyvében íranta örökítsük meg. — Ezután

ÚJ ELŐLJÁRÓKUL

megválasztottak *Grosz Dezső*, *Just Emil*, dr. *Schäfer Zsigmond*. *Steiner Marcell* elnökhelyettes meleg szavakkal üdvözölte az új elöljárókat:

Érdemes Hittestvéreim, kedves Barátaim! Megnyugvással, nagybecsüléssel és szeretettel üdvözöllek Benneteket elöljárói tisztségetekben. A Chevre Kadisa, mely több mint százötven év óta áll fenn, a polgári becsület, a vallásos élet és a zsidó jótékonyág vezető férfait állította intézményei élére. Úgy érzem, tudom, hogy ez alkalommal is így és jól választott. Valamikor az elöljárói tiszt dics és öröm volt, ma a zsidó közéleti vezetést dísznek, örömmel nevezni nem lehet. Ma dolgozni, munkálkodni, esetleg terhet vállalni és minden energiát alkalmazni kell anélkül, hogy öröm és dics háramolnék érte. Megnyugvástok lesz abban, hogy részt vesztek abban a munkában, amely a zsidóság száz sebből vérző baján segíteni akar azzal, hogy kitartással buzdít, hogy megmaradjanak a nehéz viszonyok között jó zsidónak, jó magyar hazafinak. Ebben a munkában mi régi elöljárók fáradozunk minden erőnkkel, szívünk minden dobbanásával, lelkünk minden megnyilvánulásával és ezt kérjük Tőletek is. Reméljük, hogy nem fogunk Benneteket csalódni és oly munkaerőt kapunk, akik segíteni fognak.

Az újonnan megválasztott elöljárók külön-külön megköszönték a közgyűlésnek megválasztásukat és fogadalmat tettek, hogy legjobb tudásukkal és minden igyekezetükkel fogják a szentegyletnek a hitélet és a szenvedő emberiség javára irányuló munkáját előmozdítani. Ezután a választmány tagjaul megválasztották *Weiner Samut*, majd dr. *Groszmann Zsigmond* rabbi imájával és áldásával a közgyűlés a vezetőség éljenzése közben véget ért.

DR. KENÉZ-KURLÄNDER EDE:

DR. MUNKÁCSI ERNŐ (Az új főtitkár portréjához)

Az úgynevezett klasszikus írások ősforrása és örökös mintája a Biblia, első fejezetében tömör rövideggel mondja el a teremtés történetét. „Legyen világosság.” „És lőn világosság.” Az *Akeda* — Izsák áldozása — drámai párbeszéd. Ezután novellisztikus stílusban beszél el a Biblia körülmenyesen, hogy Ábrahám minő körültekintéssel és elővigyázatos gondoskodással keres feleséget fiának, Izsáknak. Jákobnál ugyanez az eset. Rebeka erélyes kézzel intézi fiának, Jákobnak házasságát. „Kaczi becháj”, az a főgondja, hogy ne a chetita törzsből vegyen feleséget fia, Jákob. A Biblia ezzel leszögezi, hogy nagyon is kell ügyelni, hogy kit vesz el az ember feleségül. Mert...

Néhai tanítómesterem, a híres nagyváradi főrabbi, *Fuchs Mór* erről csevegett intim körben. Az emberek, mikor megházasodnak, arra nem gondolnak, hogy milyen fontos a jövő nemzedék szempontjából, vajjon kit vesz valaki feleségül. Van, aki elvesz egy buta szép nőt, és ezzel elrontja a rasszját: a gyermekei nem sikerülnek.

Harminc-egyven év előtt sokat beszéltek Pesten egy furcsa esetről. A leghíresebb magyar zsrnaliszta, rémcsúnya ember, feleségül vette Bécs legszebb lányát, aki viszont nagyon buta volt. A házassága előtt azzal kérkedett, hogy neki lesznek a legsikerültebb gyermekei. Szépek lesznek, mint az anyjuk és a szellemieket tőle fogják örökölni. De mit tesz Isten? A gyermekek a testi csúnyaságot az apjuktól örökölték, szellemiekben az anyjukra ütöttek.

A híres *Moses Mendelssohn* szintén csúnya ember volt, a felesége szép asszony. Viszont a gyermekei úgy testileg, mint szellemileg az apjukra ütöttek. Már az unokája, *Félix Mendelssohn-Bartholdy* szép is volt, zseniális is volt.

Néhai *Munkácsi Bernát* jól választott, mikor feleségül vette *Jacobi Paulát*, *Jacobi Jakab* földbirtokos leányát. Gyermekei mindenképp sikerültek. Leányuk, *Munkácsi Noémi*, férjhezett *Winkler Ernőné*, kanizsai főrabbi felesége, ismert és megbecsült költő, sőt, amint a családban értesülök, gyermekei is nagyon sikerültek. *Munkácsi Ernőről* e helyen csak annyit, hogy két sikerült leánya van. Joggal és okkal állítottam, ezek szerint, hogy *Munkácsi Bernát* jól választotta ki feleségét.

Munkácsi Bernát gyermekei, *Ernő* és *Noémi*, az apjuktól, a nagyapjuktól örökölték az intellektust. *Munkácsi Bernát* apja, *Munk Adolf* megboldogult Édesapám baráti köréhez tartozott. Még jól ismertem. Író, költő, filozófus és talmudista volt, a héber nyelvet is kitünően kezelte.

A két *Munkácsi*, *Ernő* és *Noémi*, a szívbeli tulajdonságaikat anyai ágról örökölték. Az anyától, a nagyanyától, a dédnagyanyától. Eddig tudom felvezetni a családfát, mert anyai ágon én is *Jacobi*-ivadék vagyok. *Munkácsi Ernő* dédanyja az én nagyanyám volt. Családi hagyomány nálunk, hogy ez a dédnagymama; *Jacobi Ansel* felesége, jóságáról híres volt. A nagymama, *Jacobi Jakab* felesége, született *Mezey*-lány volt, jó asszony volt. Ismertem. *Jacobi Jakabról* annyit tudok, hogy földéhes volt és szerelmese a magyar földnek. Ezt a tulajdonságát gyermekeibe nem tudta beletölteni. Fiai nem akartak gazdálkodni. Nagyobbik fia: a fiatalon elhunyt dr. *Jacobi Béla*, a másik fia: a neves orvos, dr. *Jacobi József*. Mindkettő jó ember. Leánya, *Paula* férjhezment dr. *Munkácsi Bernáthoz*. Ez a *Jacobi Paula* nagyon-nagyon jó asszony volt. Az ő jósága a családban mai napig legendás hírű.

Hogy *Munkácsi Ernő* hány százalékban az atyjára és hány százalékban üt az anyjára, ezt én nem kutatom és nem is tudnám megállapítani. De az biztos, hogy a tisztviselőkar benne jó főnököt kapott, és hogy *Jacobi Paula*

fia sosem fog elkövetni injuriát és anyjának példaadó oktatását el nem hagyja, miként ezt a Biblia előírja.

*

Különös és furcsa, miként jut el némelyik jogász a teológiához. Kacsaringós az út, hegyeken-völgyeken, vizeken vezet át, és a végén mégis eljut a teológiához. Hogy kezdődik? Minden valamirevaló jogászyerek beleszeret a római jogba, az ősforrásba, az anya-jogtudományba, mely ma is uralkodik az összes jogrendszerekben, ma és mindörökre. A *Code Napoleon* és más újabb alkotások remek dolgokat produkáltak, de ezek mind csak a római jogból táplálkoztak, ezek mind csak a római jogtudomány folytatása, elmélyítése és kiépítése. A kiváló római jogászoknak az volt a szerencsésük, hogy rendelkezésükre állott a klasszikus latin nyelv, melyben minden fogalmat oly precizitással, kristálytisztán lehetett megfogalmazni. *Jhering* egyik könyvében ennek példáját adja. A kikényszerített akarat fogalmát így ismerjük a *Pandektákból*: „*coactus volui*”. Nem tagadom, hogy akartam, de ez az akarat ki lett kényszerítve. Csak latin nyelven lehetett ezt ily tömören kifejezni. A talmudi jog is ismeri a kikényszerített akarat fogalmát, de nem állott rendelkezésére a kicsiszolt latin nyelv, tehát csak így fejezi ki magát: „*Kényszerítik, míg azt nem mondja, akarok*”.

A fiatal jogász a római joggal kapcsolatosan kénytelen foglalkozni a római történelemmel is, enélkül nem lehet behatolni a római jogba. A római jog profeszora

Örkényi Strasser István: Munkácsi Ernő

kénytelen ezenfelül archeológiával is foglalkozni. Ennek kitűnő példája Theodor Mommsen. Ő is római joggal kezdte, azután foglalkozott római történelemmel és végül archeológiával. Archeológus viszont kénytelen foglalkozni nyelvészettel és teológiával. Enélkül nem lehet mélyebbre hatolni az archeológiába.

A híres görögkeleti pap, a pétervári egyetemen a szemitológia tanára, Chwolson, mint teológus kezdte, főszakmája a nyelvészet volt, mely elvezette az archeológiához és a végén kikötött a teológiánál. Ő írja egyik könyvében: „Ein jeder Archeolog ist ein verdorbener Theolog.“

Munkácsi Ernő is: mint jogász kezdte, a római jogon keresztül eljutott az archeológiához és végül kénytelen volt foglalkozni teológiával is, amint ezt az OMZSA-Ifjagadából tudjuk.

Munkácsi Ernő néhai Gábor Gyula iskolájában nevedett és ott az volt a jelszó és a főirányelv: unifikálni az orthodoxokat, neológ hegemonia mellett, — és irtani a cionizmust és a cionistákat. Multak az évek, keserves évek s ma már Munkácsi is tudja, milyen szerencséje a zsidóságnak, hogy az orthodoxia külön és független szervezetben él. Sőt. Ma az orthodoxia is más szemmel nézi a neológiát. Ami a cionizmust illeti, ma már a pesti Hitközség előljáróságának egyik tagja cionista. Ez sokat jelent.

*

Amikor az új főtitkár előtt a tisztikar tisztelgett, Munkácsi nem ismételt programot, de egyik félmondata felért egy programmal. Azt mondta ugyanis, hogy ő minden engesztelőnap után megtisztultnak érzi magát. Ezt a mondatot csak egy igaz hívő lélek tudta ötvözni.

ZSIDÓ DIÁKNAPTÁR. Szerkesztették: Gábor Béla és dr. Fried Dezső. Kolozsvár, 1942. 136 lap. Az első magyar Zsidó Diáknaptár Kolozsvárott jelent meg; a kolozsvári zsidó gimnázium igazgatójának, Antal Márknak és a kolozsvári főrabbinak, dr. Weinberger Mózesnek támogatásával a kolozsvári zsidó gimnázium két tehetséges és lelkes fiatal tanára: Gábor Béla és dr. Fried Dezső szerkesztették.

Írhatnánk ezzel kapcsolatban a magyar zsidó kultúra vidéki központjainak, Debrecennek, Kolozsvárnak a jelentőségéről és a zsidó gimnáziumok kulturális szerepéről, de félünk, hogy ezzel elterelnők a figyelmet magáról a Zsidó Diáknaptárról, amely pedig mindenképpen megérdemli figyelmünket, szeretetünket és támogatásunkat. A Zsidó Diáknaptár a zsidó nevelésnek ügyes, kedves új eszköze, amely nem abban különbözik a nem-zsidó diáknaptáraktól, hogy innen-onnan — mintegy kívülről — zsidó vonatkozásokat szed magára, hanem abban, hogy egészében zsidó szellemet és zsidó lelket sugároz szét.

Az első rész a diáknaptárak megszokott rovatait tartalmazza: órarend, személyi adatok, naptár, osztálytársak névsora. A személyi adatok közt természetesen ott van a héber név, a naptárban az egyetemes és a magyar zsidóság eseményeire való emlékeztetés, a szidrák, haftárak kiemelkedő versei stb. A második részben olvasnivalók sorakoznak. Érdekes összeállítás a magyarországi zsidó iskolahálózatról. Hangulatos kép a középkori zsidó iskoláról. Tanulságos beszámoló a pesti izr. hitközség gépészeti ipari középiskolájáról, a munkácsi zsidó gimnázium műhelymunkájáról, a magyarországi zsidó intézményekről, ifjúságvédelemről, tanoncképzésről. Írói arckép Kóbor Tamásról és Ábrahám Mapuról. Ismertetés a zsidók szerepéről a képzőművészetben, a matematika történetében, a sportéletben. Cikkek Erec Jiszroélról és Erec Jiszroél diákéletéről. Táblázatok a zsidó történelem eseményeiről, centennáriumokról. Pályázatok. Héber melléklet. És mindezekkel kapcsolatosan: sok-sok sikerült kép, fejléc, keret.

A Zsidó Diáknaptár 1 pengő 20 filléres áron a kolozsvári Izr. Koedukációs Gimnázium címén (Szamos-utca 14) rendelhető meg. Ha elterjedését támogatjuk, csak saját pedagógiai céljainkat szolgáljuk és saját tanító-nevelő munkánkat könnyítjük meg. Dr. Vidor Pál

SASS IRÉN:

RÁHÁB ESTI IMÁJA

Józua, a Nun fia elkülde két férfit Sittimből,
hogy kémleljék ki az Igéret földjét; azok pedig el-
menének és bemenének Ráháb házába, aki házának
padlására rejté el őket az ország lakói elől.

(Józua könyve.)

Országúton, karavánok nyomában,
kapuk körül és ott, ahol a házak
sötét árnyékot vetve bújnak össze,
ott járok én fátyolban és kifőstve,

mert ez az útja minden páriának.

Házam a kőfalon van, mint a fecske
fészke; fölötte lengő, piros lámpa —
és mindazok, kik lopva járnak s éjjel,
látják ajtóm, mely cinkos minden kézzel,

és életem, mely mindeneknek tárva.

Anyja nem vagyok senkinek, se lánya,
nappal nem élek, mikor minden él,
az aratók a mezőkről kimarnak,
előlem minden nyáját szétzavarnak,

a sorsom pernye, hitem falevél.

Az emberből a lábat ismerem csak,
a lábat, mely rúg s még talán az öklöt,
engem lenéznek, utálnak, gyaláznak
rühesnél jobban; s mint a kócska állat

csak ódalgok és kushadok közöttök.

Kutam elfödik, rángyujtják a házat,
tipornak rajtam, hasonlón a röghöz,
szép oltárim lerombolják földig,
ellopják Istenem és úgy üvöltik,

hogy pogány vagyok, én, a tolvajok közt!

És mégis mondom: szeplős életem, te
gyalázott élet, légy ezerszer áldott!
Mert térdig szennyben álltam, mint a sertés,
de jött az Úr, szeliden felemelt és

„Ráháb! Ráháb!” — a nevemen kiáltott.

Nem tiszta asszonyt, gögös hajadont sem
hivott az Úr nagy művéhez segédül,
Ráhábnak adta érdemét a tettnek,
mert sírt Ráháb ott, hol mások nevettek

s most fel nem épül Cion Ráháb nélkül.

Légy áldva Uram, ki vélem ezt tetted
és tetted azt, hogy házam ajtaján
ama férfiak szótlanul beléptek,
követéül a messze földi népnek,

kikkel benépesül majd Kánaán.

SÓS ENDRE: FEJEZETEK A NAGYVÁRADI ZSIDÓSÁG TÖRTÉNETÉBŐL*

A NAGYVÁRADI ZSIDÓK A SZABADSÁGHARCBAN

Amikor 1848 szeptember 14-én „Batthyány-ujoncokat” toboroztak Nagyváradon a függetlenségi harc honvédsége számára, a zsidók közül sokan jelentkeztek a magyar lobogók alá. *Klein Jónás, Haas Manó, Koliner Károly, Müller Manó, Schwarcz Leopold, Feigl Dávid, Deutsch Sámuel, Rosner János, Klein Jónás, Kramer Leopold, Veisz Fülöp, Veisz Móric, Diszli Móric, Führ Márton, Rozenberg Simon, Láng Móric, Steier Ignác és Manó* Izrael voltak Nagyvárad első zsidóvallású honvédei.

1849 április 10-én a város előljárósága felhívta a polgárokat, hogy vonómarháikkal segédkezzenek a Pecze-Szent-Mártonban felállítandó ágyúöntödéhez szükséges százezer téglá szállításában. Az első önkéntes jelentkezők között szerepelt *Haas Gotlib, Schwarcz Salamon, Jakab Gotfrid, Brül Lipót, Steiner Lipót, Veinberger I., Engländer Herman* és társa, *Sonnenfeld János, Stein Cecilia, Frankel Vilmos* és fia, *Frankel Ignác, Nuszbaum N.* (Ilyen „helyesírással” szerepelnek ezek a nevek az akkori hatósági feljegyzésekben!)

Kossuth Lajos ebben az időben „magyar Birmingham”-nek nevezte Nagyváradot. Nagy összegekkel járultak hozzá a zsidók a nemzetőrök hadfelszerelési, felruházási és élelmezési költségeinek előteremtéséhez is. Az adakozó zsidók névsorát egy lelkes honleány, *Stein Cecilia* nyitotta meg, aki 130 forintot ajánlott fel. (*Stein Cecilia* azonban nemcsak maga áldozott a haza oltárán, hanem gyűjtőivekkel kereste fel hittestvéreit is. Az egykorú feljegyzések szerint, a feltűnően szép zsidónő később egy előkelő katonatisztnek, báró *Radojovits Istvánnak* a felesége lett; *Bertha* leányát *Szunyogh Péter*, Bihar megye alispánja, *Amália* leányát *Győrffy Gyula* miniszteri tanácsos, Nagyvárad első országgyűlési képviselője, *Mária* leányát pedig báró *Schönberger Béla* altábornagy vette nőül.)

A nagyváradai zsidóság köréből került ki *Diósy Márton*, *Kossuth* Lajos titkára és *Petőfi Sándor* jóbarátja, aki a Nemzeti Színház megbízásából több francia darabot fordított magyarra. Egyik alapítója volt a *Honi Izraeliták Között Magyar Nyelvet Terjesztő Pesti Egylet*-nek. A szabadságharcban mint honvédszázados vett részt, majd annak tragikus bukása után Londonban telepedett le, ahol vendégszerető házában sok hazafi megfordult.

Amikor a világsi fegyverletétel után orosz csapatok szállták meg Nagyváradot, a városi előljáróság úgy intézkedett, hogy az azok által igényelt hús és kenyér nagyrésztét, a pálinkának pedig teljes mennyiségét a „*Sidó előljáróság*” tartozik beszolgáltatni.

MIHELFFY ALBERT NAGYKERESKEDŐ ESETE AZ OSZTRÁK LOVASOKKAL.

Mihály Sámuel váraljai zsidó főbíró fia, *Mihelfy* Albert nagykereskedő 1849-ben kocsin utazott Pest felé, ahol árut akart beszerezni. Szolnok táján egy menetelő osztrák lovas-

ezreddel találta magát szemben. Az élen lovagló ezredes, amikor *Mihelfy* Albertet meglátta, valóságos üdvrivalgásban tört ki. A zsidó nagykereskedő *Kossuth*-szakállára pillantva azt hitte, hogy *Kossuth* Lajos ül a kocsiban és így elfoghatja Magyarország kormányzóját. Intett katonáinak, akik körülvették *Mihelfy*-t. Az ezredes pedig, leugorva lováról, odalépett hozzá a következő szavakkal: „Kormányzó Úr, Ön foglyom, felkérem, kövessen.” *Mihelfy* Albert nem tudott szóhoz jutni a meglepetéstől. Elő akarta venni útlevelét, de azt seholsem találta. Kiderült, hogy otthon felejtette igazoló okmányait. Az osztrák ezredes erre Szolnokra kísérte „előkelő” foglyát. Közben bizonyára arra gondolt, hogy nagyszerű haditettéért tábornokká léptetik elő. Szolnokon azután, ahol *Mihelfy*-t többen ismerték, kiderült a tévedés. Az eset gyors tisztázódásának legjobban az osztrák ezredes örült, aki még nem tett jelentést feljebbvalóinak a „kormányzó” elfogatásáról és így elkerülhette a nagyobb botrányt.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF ÉS TISZA KÁLMÁN MINT A CHEVRA KADISA DÍSZTAGJAI

A nagyváradai *Chevra Kadisa* 1868-ban tartott közgyűlésén báró *Eötvös* József vallás- és közoktatásügyi minisztert választotta meg első dísztagjának. Báró *Eötvös* József, aki finom kiállítású levelet kapott, ez alkalomból a következő levelet intézte a Szentegylet elnökéhez:

A telavivi strandon (Foto Nachum Gidal)

„Tisztelt Elnök Úr! Szívesen veszem azon tudósításukat, hogy a nagyváradai betegápolási és temetkezési egyesület tiszteletbeli tagjává választott. Köszönetemet mondom az egész egyesületnek és midőn a tisztelt Elnökséget tudósítom, hogy megválasztásomat örömmel elfogadom, egyúttal felkérem, miszerint üdvözlétem nyilvánítása mellett szíveskedjék az egyesületnek köszönetemet is jelenteni. Kelt Budán, 1868. évi március hó 30-án. Báró Eötvös József.“

1871-ben az ugyancsak keresztényvallású Lukács György, Nagyvárad polgármestere lett a Chevra Kadisa dísztagja.

1879-ben, amikor Landesberg Izsák Áron orthodox főrabbi meghalt, Adolphe Crémieux, Franciaország zsidóvallású minisztere, az *Alliance Israélite Universelle* elnöke, levélben fejezte ki részvétét a Chevra Kadisának. A világhírű politikus együttérzése olyan visszhangot keltett, hogy az egyesület dísztagjává választotta Crémieux-t is.

1884-ben a nagyváradai Chevra Kadisa dísztagjai közé iktatta Tisza Kálmán miniszterelnököt, akinek küldöttség nyújtotta át a megválasztásáról szóló okmányt. Magyarország miniszterelnöke meghatottan mondott köszönetet a Chevra Kadisa kitüntetéséért.

TREFORT ÁGOSTON LÁTOGATÁSA AZ ORTHODOX ISKOLÁBAN

II. József, a „kalapos király“, mint tudjuk, lehetővé tette, hogy a zsidók nyilvános iskolákat szervezzenek. Ezen az alapon nyílt meg 1786-ban a váradai zsidóság első „normális iskolá“-ja, amelynek élére Friedländer Sámuel tanító került, akit a morvaországi Horsichól hívtak meg. Az iskola felügyelője a városi népiskola igazgatója volt; ő elnökölt az évvégi vizsgálatokon is. 1830-ban újjáalakították az iskolát, amelynek tanítója Reich Sámuel lett, aki Óbudáról ment oda. A magyar szellemű iskola hamarosan nagy népszerűségnek örvendett. A következő tanítók: dr. Steinhardt Jakab, a későbbi aradi főrabbi és Rokonstein Lipót, a zsidó reformmozgalom ismert szereplője voltak. A szabadságharc után az iskola megszűntette működését. 1855-ben nyitotta ki kapuit az új „nyilvános izraelita főelemi tanoda“. Ez az intézet a katolikus egyház felügyelete alatt állott. Kezdetben Bayer György plébános működött, mint igazgató és dr. Kovács József teológiai tanár, szentszéki ülnök, mint felügyelő igazgató. A legfőbb felügyeletet Krausz G. L. kanonok, a katolikus iskolák igazgatója gyakorolta. 1865-től kezdve — a zsidó igazgató mellett — Lázár Miklós plébános szerepelt ugyancsak igazgatói minőségben.

1869-ben a zsidó iskola megszűnt és csak 1882-ben, Fuchs Mór főrabbi sürgetésére, alapított újból elemi iskolát az orthodox hitközség. E tanintézetet 1884-ben Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter meglátogatta. 1888-ban zsidó polgári iskolát is szerveztek, amelyről Szemes Imre kir. másodtanfelügyelő megállapította, hogy „az ismeretek közlése, valamint a hazafias nemzeti szellem ápolása tekintetében mintá-intézet“. 1892-ben a fiúiskola hatalmas épületet kapott és az intézet élére Gábel Jakab, a nagytekintélyű pedagógus került, aki nyomban mozgalmat indított egy polgári leányiskola megnyitása érdekében. Ezt az akciót 1897-ben siker koronázta.

Az orthodox hitközség polgári iskolájában több keresztény tanár szerepelt az előadók sorában; többek között: Gaál István, a községi ipariskola rajztanára, Vidovich Béla főreáliskolai tanár és Vidovich Bonaventura főreáliskolai igazgató.

A NAGYVÁRADAI ZSIDÓSÁG LÉLEKSZÁMÁNAK ALAKULÁSA

Érdekes áttekinteni a nagyváradai zsidóság lélekszámának alakulását! Molnár Endre szerint, aki Acsády Ignác, a Hübner—Fejér Lexikon, Dóczy József, Nagy Lajos és Fényes Elek megállapításait vette alapul: 1715-ben 108, 1720-ban 116, 1825-ben 868, 1830-ban 817, 1850-ben 1438, 1859-ben 2906, 1869-ben 6438, 1880-ban, 8186, 1890-ben 10.115, 1900-ban 12.294, 1910-ben 15.155, 1920-ban 17.880, 1930-ban pedig 19.838 zsidóvallású lakosa volt a mai Nagyvárad területének.

A NAGYVÁRADAI ZSIDÓKÓRHÁZ ÉRDEKES TÖRTÉNETE

A nagyváradai zsidóság útjával kapcsolatban meg kell emlékeznünk az ottani zsidókórház történetéről is. Valószínű, hogy már 1836-ban lehetett valami kórházszerű zsidó intézmény, mert a zsidó bíróság egy ítélete ebben az esztendőben arra ítelt két pereskedőt, hogy fizessenek 10—10 forint büntetést a megyei és a zsidó „ispotály“ javára. Gábel Jakab iskolaigazgatónak a Szentegylet történetéről írott tanulmányában olvassuk, hogy 1856-ban valósult meg a kórház. Az akkori intézmény a régi épület mögött, a mai kórház helyén épült fel. Hosszú, földszintes, vályoghól alkotott épület volt, két deszkázatlan szobával. Az egyik szoba a férfi-, a másik pedig a női betegek számára készült. A kórház élén, mint tudjuk, előbb dr. Grósz Frigyes, később dr. Grósz Lajos állott.

Így indult el a nagyváradai zsidókórház a fejlődés útján. Sok nehézséggel küzdött, de elsőrangú orvosi kara messze földön híressé tette. 1926-ban szükségessé vált a „szülde“ megépítéséhez nagyobb összeg előteremtése. Ekkor váratlan segítség érkezett — Herskovits Alberttól.

Ötven esztendővel ezelőtt vándorolt ki az Újvilágba Nagyváradról Herskovits Albert, aki ott szép vagyona tett szert. Évtizedek múltán hazajött látogatóba. Hajtotta a honvágy és látni akarta szülei sírját a velencei temetőben. Látogatásának és szüleinek az emlékét valami maradandóval akarta megörökíteni. Leitner Lázárnak, gyermekkori jóbarátjának tanácsára egymillió leit adott a szükséges kórház-hővítés céljaira. A nagyváradai zsidókórház fejlődése új ütemet kapott. Rengeteg anya és gyermek áldja az amerikai zsidó mecénás emlékét.

1928-ban Herskovits Albert táviratilag kérte Newyorkból, hogy nagybeteg fiáért szülei sírjánál imádkoztassanak. Amikor fia meghalt, újabb félmillió leit küldött. Ez évben tett látogatást a kórházban dr. Bernhardt Kahn, a JOINT Berlinben székelő európai vezetője is, aki nagyobb adományt eszközölt ki az amerikai zsidóságtól.

1929-ben nyílt meg a megnagyobbított kórház. A nagy-lelkű Herskovits Albert megbízásából fia, Herskovits Max jelent meg a megnyitáson. Az avatóünnepségen helyet foglalt az elnöki asztalnál Halász Gyula váradvelencei római katolikus plébános is, aki — mint a Chevra Kadisa jelentése megállapította — „több, mint húsz éve felejthetetlen jóságú barátja a kórház minden rangú és vallású betegének“. Leitner Lázár szentegyleti elnök ez alkalomból ismertette a kórház kibővítésének körülményeit a város és a megye megjelent előkelőségei előtt, majd megállapította, hogy: „Ez a kórház rendelkezésére állt mindenkor vallás-különbség nélkül a betegeknek, az elhagyottaknak“.

Valóban: a nagyváradai zsidókórház több volt, mint a nagyváradai zsidóság kórháza; ez az intézmény jelentős szerepet kapott Nagyvárad minden rendű és rangú polgárának az egészségügyében.

* Részlet az ismert publicista „A nagyváradai zsidók útja“ című készülő könyvéből.

VIRÁGNÉ LUSTIG SÁRI: A TOLVAJ ÉS A MÁSIK

Hideg, esős novemberi napon költözött be az új lakó a házba. Egyszobás, nedves, félhomályos, földszinti kis lakásban húzódott meg két apró gyermekével együtt, meg azokkal a szegényes holmikkal, amelyek éppen olyan nyomorúságosak és meghatóak voltak, mint az új lakó sápadt arca és két vézna gyermeke. A többi lakó a jövevényeknek kijáró bizalmatlansággal fogadta őket, a rozzant bútordarabokat pedig mély lenézéssel.

Az új lakó, akiről hamarosan kiderült, hogy özvegy-asszony és a jó Isten tudja miféle művészettel tartja el önmagát és két kis gyermekét, nem sokat alkalmatlankodott a ház lakóinak. Reggeltől estig úgyszólván alig lehetett látni. Behúzódott kis odujába, mint egy csendes egér, a két kis gyermekét is maga mellett tartotta, s csak azt lehetett hallani a becsukott ajtón keresztül, hogy hol mos, hol sikál, hol az öreg varrógépet hajtja. A gyerekek, mintha maguk is tudták volna, hogy csak „betolakodottak“, hangjukat sem lehetett hallani. De ha néha-néha mégis hangosabban hancúroztak, mert a gyerekek a nyomorúságban is megőrzik azt az égi derűt, amit magukkal hoztak a mennyországból, mint ahogy a napsugár sem válogat abban, hogy nyomorúságos, piszkos rongyokra, vagy biborbársonyra hinti rá életető aranysugarait, — ha tehát a gyerekek hancúrozó jókedvükben néha kissé hangosabban felkacagtak, mindjárt felhangzott az özvegy csitító, riadt, aggodalmas hangja:

— Csendesebben, Jaszele, ne oly hangosan, Chávele, mert kihallatszik.

Az özvegy nemsokat törődött a ház lakóival és alig mult el pár nap, a ház lakói sem törődtek övele, egyetlenegy ember kivételével. Ez az ember egy galambősz hajú, filigrán, jóságos, halkszavú öregasszonyka volt, Channa néni. Taubelenek becézte a családja és az ismerősök és ez a név nagyon illett hozzá, mert nemcsak olyan fehér, de olyan szelíd is volt, mint egy kis galamb. Channa néninek magának is sok gondot adott nagyszámú családja, amelynek minden ügyét, baját, gondját, testi jólétét állandóan számontartotta és mindig úgy képzelte, hogy mindegyiknek földi boldogságáért ezen a világon és lelkiüdvösségéért a túlvilágon, egyedül ő felelős. De akármennyi gondja, baja is volt Channa néninek, még mindig maradt ideje idegenek számára is. Talán aludni sem tudott volna, ha családtagjain kívül nem lett volna még néhány kisebb-nagyobb olyan pártfogoltja, akiknek ügyes-bajos dolgaival bajlódják a lelkében. Channa néni volt egy hatodik érzéke, amely rögtön megsúgta neki, ha új, ismeretlen emberrel került szembe, hogy hol, miben lehet annak segítségére. Mikor a sápadt özvegyet és két vézna gyermekét a rozzant kis bútorok között először látta meg az udvaron, Channa néni nagyot dobbant a szíve. Valahogy úgy érezte, hogy ez a három árva, viharvert, tépettszárnyú kis istenmadara csak azért szállt, csak azért verődött az ő udvarára, mert magasabb hatalmak odairányították, hogy legyen, aki törődjön velük és gyámolítsa őket.

— Milyen jó az Isten, — gondolta, — nem kell a jócselekedetek után — melyeket ő guruló drágaköveknek nevezett — futnia, hanem ide helybe hozzák neki az alkalmat a micvékhez.

Nem is késlekedett sokáig. Channa néni alig két-három nap mulva valami ürüggyel bekopogtatott az özvegyhez és jószívvel megpróbálkozott rajta segíteni, de az özvegy barátságos, szíves arca egyszerre merev, majdnem udvariatlan lett, s hidegen, visszautasítóan mondta:

— Köszönöm, nincs semmire szükségem.

Egyszer aztán történt valami, amit Channa néni álmában sem képzelt volna. Közvetlen chanuka előtt valamiért lement a pincébe. Channa néni szokott könnyed, suhanó járásával már kilépett a pincegátdorba, mikor a saját pincéjével szomszédos fülkéből gyanus neszt hallott. Mintha egér kaparászott volna. De nem, egy kis egér ilyen nagy zajt nem tud csinálni. Hátrafordult és a meglepetéstől majdnem felsikoltott: a pinceablak gyér világánál kis fejsze éle villant meg és ott állt az özvegy, baltával a kezében, amint óvatosan feszíti a közvetlenül vele szomszédos farácsokat, a kapott résen áthújjik a Channa néni pincéjébe, fával rakja meg a magával hozott zsákot és a földön csúsztatva vonszolja a saját pincéje felé. Olyan réveteg a szeme, mint egy holdkórosé, mintha álomban járna.

Channa néni lélekzetviassafojtva figyelt, szíve erősen dobogott és szemébe egyszerre könnyek gyűltek. Alig tudott gondolkozni meglepetésében, de amint az első értelmes gondolatokat egymás mellé tudta sorakoztatni agyában, már tisztán állt előtte a kép. Az özvegy fát lop, hogy apró gyermekei meg ne fagyjanak a kegyetlen hidegben.

És Channa néni bölcs, okos asszonyszívében nagy, nagy megboesátás támadt fel, hogy utána rögtön belenyilaljon szívébe egy még nagyobb ijedelem:

— Mi lenne, ha az özvegy meglátná őt a pincében?! Mi lenne, ha rájönne, hogy akaratán kívül megleste szomorú titkát?! Mi lenne, ha a tolvaj kénytelen volna észrevenni, hogy a meglöpött rajtakapta őt?

És ekkor, mint valami túlvilági hang, messzi, idegen és mégis ismerős hangszúllyal, megszólalt Channa néni lelkében:

Palesztinai kisleány (Foto Nachum Gidal)

— Aki embertársát megszegyeníti, mintha vért ontana...

Igen, mintha vért ontana. A megszegyenített arca bíborvörös lesz a szégyentől és ez olyan, mintha vér folyna. Vagy sápadt lesz a szégyentől és ez olyan, mintha már kifolyt volna a vére. Mindenképpen olyan lesz, mint akit megölnék. Channa néni, a fehér galamb kis öregasszony, dehogy is akart embert ölni. Dehogy is akart ő még gondolatban is vért ontani. Nem csoda tehát, ha összeszorult a szíve a fájdalomtól és félelemtől, hogy talán már a következő percben be fog következni a rettenetes, a legrettenetesebb, a szörnyű, a legszörnyűbb: a vérontás. Csak egy kis köhintés, csak egy kis vigyázatlan mozdulat, csak annyi kell, hogy Channa néni gyöngé, öreg lábai megremegjenek és nekidüljön egy üres ládának, vagy egyébnek, csak annyi kell, hogy az özvegy neszt halljon... és be is következett a szörnyűség. Már ki is ontja véré, már megszegyenül a szerencsétlen.

Éles fájdalom nyilallik át szívé. Reszketve bujik meg egy kiálló oszlop mögé, egész testével szorosán hozzásimul a nyirkos, pókhálós, penészes kőhöz, amely jótékonyan eltakarja. Arcát is rászorítja. Majd két vékony, fáradt karjával belekapaszkodik a feje fölött alacsonyan elhúzódozó piszkos gerendába, mindenképpen támaszt, menedéket keres benne, hogy öreg testének gyöngé erői a szokatlan izgalom hatása alatt el ne hagyják, hogy össze ne roskadjon, hogy zajt ne üssön, hogy csendben, lélekzetviassafojtva, meghúzódova tudjon maradni addig, amíg az özvegy el nem távozik.

— Ó, — gondolta magában — ez a becsületes képű, szomorú szemű asszony a hidegtől meggémberedett, nyöszörgő, éhes kis fiókái láttára elvesztette lelke egyensúlyát, ítélőképességét és tehetetlen kétségbeesésében ő maga sem tudja mit tesz.

Igy állt ott Channa égő szemmel, ziháló kebelével, minden pillanatban a felfedezéstől tartva. Riadt, rebbenő tekintettel figyelte az özvegy minden mozdulatát, s kétségbeesett, remegő félelem töltötte el: — Jaj, csak az özvegy meg ne lássa!

Mennyi idő eltelt így, azt Channa néni nem tudná megmondani, de végre megkönnyebbülve látta, hogy az özvegy merev tekintettel, fáradt, nehézkes léptekkel elment az oszlop mellett és nem vette őt észre. Halk, felszabadult, hálás sóhaj tört fel kebléből.

Rejtekhelyéről még mindig sápadtan ért fel lakásába. Leánya ijedt sikollyal szaladt eléje.

— Mi történt veled édesanyám?! Elestél? Megütöttek magad?

Channa néni talán nem is szólt volna semmit a pincében történekről, de az égiek, úgy látszik, nem így akarták. Bemocskolt arca, még mindig ijedt szemei, pókhálós, poros, piszkos ruhája elárulták s akár akarta, akár nem, el kellett mondani leányának, mit látott és mit tapasztalt a pincében.

Leánya aztán mélyen elgondolkozik azon, hogy milyen más az édesanyja jósága és az övé. Ha ő látja meg a szomszédasszonyt, első felindulásban a fiatalok türelmetlenségével és önző, meggondolatlanságával biztosan rákiáltott volna. Miért nem kér, ha rá van szorulva?! És amikor később lecsillapodik, lehet hogy megbánja és szép szóval kiengesztelni igyekszik őt, talán még bocsánatot is kér tőle. De hogy az első meglepődésében, az első felindulásában is rögtön, mindjárt csak a másikra gondoljon, a másikat féltse, védje, erre csak a tökéletes, eszményi jóság képes, amit Isten legszébb ajándékul csak kivételes elhivatott gyermekei szívébe ültet, akikre küldetés vár a földön.

Channa néni csendesen és szomorúan folytatta:

— Vannak az életben dolgok, amikről nem lehet beszélni, és kérdések, amiket nem szabad feltenni. Hanem — tette utána hirtelen felélénkülve — mondd csak, leányom, ugy-e, a te főnököd minden chanuka előtt ki szokott osztani több vagón fát a szegényeknek. Milyen jó neki, hogy ezt teheti!... Ennek a szegénynek okvetlenül juttatni kell belőle. Mert ezek az igazi szegények, a szemérmes szegények, akikről senki sem tud. Elrejtőznek és lefüggönyözik az ablakukat, hogy senki se lássa, hogy nincs mit főzzenek. Fel kell ezeket kutatni, gyermekem, hozzájuk kell menni, mert maguktól nem jönnek kért.

Channa néni leánya felnéz anyjára, annyi csodálattal, bámulattal, mintha valami égi szent jelenséget látna. Úgy rémlik neki, mintha a glória is ott fénylene a feje fölött. És egyszerre ő is megértett mindent. Megsimogatta anyja pókhálós, bepizskolódozott, szelid, drága arcát, zsebkendőjével gyöngéden letörülgette és mindkét oldalon megcsókolta.

— Édesanyám, lelkem, — mondta halkán, mélyről — ha egyszer olyan tudnék lenni, mint Te... olyan jó, ... csak egy kicsit olyan jó, mint Te...

*

Pár nap múlva nagy fuvar fa érkezett az udvarba.

Channa néni mosolygó szeretettel megsimogatja az udvaron ténfergő és a fára sóvárgón tekintő özvegyet, Félrevonja és halkán, melegen mondja:

— Szomszédasszony, drága... ez a fa a magáé. Én nem ismerem ugyan a helyzetét, hiszen sohasem panaszkodik, lehet, hogy talán nincs is ráutalva, de egy jótékony úr a leányomon keresztül több vagón fát és egyebet osztat ki szemérmes szegények közt. Ne vegye rossz néven, hogy én magára is gondoltam. Hogy ki kapja a segítséget, arról senki sem tud, még maga az adakozó sem. De a szemérmes, rejtett szegények közé, akiket leányom tart nyilván, magát is felvitettem. Egyéb segélyezésre is. Erről rajtunk kívül egyedül csak a jó Isten tud. Mégegyszer kérem, ne haragudjon érte!

Az özvegy csak tétován áll, bambán, értelmetlenül rábámul Channa néniére, az önvádtól sápadt arcán a lelki-furdalás kínja vibrál, aztán mint aki valami fájdalmas bódulatból csak most eszmél fel, szomorú szeméből lassan megerednek a könnyebbülést hozó, jóleső könnyek; szó nélkül ráborul Channa néni kezére és hangtalan bocsánatkéréssel, szívében végtelen, alázatos hálával, forrón megcsókolja az áldott, segítő kezét.

A tolvaj és az a másik így intézték el a kérdést szavak nélkül, könnyekkel. Ahogy asszonyok és anyák az élet nehéz perceiben mindig szavak nélkül és könnyekkel értetik meg egymást.

DR. BERNSTEIN BÉLA JUBILEUMA. Szép jubileumhoz érkezett el dr. Bernstein Béla, a kiváló nyiregyházi főrabbi: ötven évvel ezelőtt avatták rabbivá az Országos Rabbiképző Intézetben. Dr. Bernstein Béla mint szónok és mint tudós egyaránt az elsők közé tartozik. Tudományos művei közül különösen *Az 1848—49-i magyar szabadságharc és a zsidók* keltett széles körökben feltűnést. A könyv első kiadásához Jókai Mór írt előszót, míg a mű második kiadása ép az egyik zsidótörvény tárgyalásakor jelent meg. Jelentős még dr. Bernstein Bélának Jókai Mór-ról írt kiváló tanulmánya, melyben felvonultatja a Jókai-regények zsidó alakjait és felvázolja a költő-fejedelem megértő zsidószemléletét. Dr. Bernstein Béla most hetvennégy éves, de ma is töretlen erővel dolgozik és az egész magyar zsidóság tisztelettel és szeretettel tekint jubileuma alkalmából az ékesszavú és ékestoilú, bölcs, ősz zsidó pap felé.

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kelmfestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85.
Telefon: 130—237
144—302

ÚJ KÖNYVEK

SCHÖN DEZSŐ: TIZMILLIÓ ZSIDÓ NYELVE. („*Fra-ternitas*“ *kis könyvei.*) Hosszú idők mulasztásait igyekszünk helyrehozni a zsidó önmegismerés terén. Lázás egymásutánban jelennek meg az értékesnél értékesebb tanulmányok a zsidóság leglényegesebb kérdéseiről. S minthogy az érdeklődés egyre növekszik és sürget, a mondanivaló pedig sok, nincs idő hosszan foglalkozni egy-egy problémával. Ez a magyarázata annak, hogy csupa vázlatos, tömör tanulmányokat kapunk mostanában. Ez a forma egyben meg is felel a mai igényeknek, amikor nincs türelem vaskos kötetek tanulmányozásába elmerülni egy-egy kérdés megismerésére.

Schön Dezső — úgylátszik — számolt ezzel a körülménnyel. Hatvankét oldalas könyvének legnagyobb dicsé- zetre méltó tulajdonsága, hogy a nagyon összesűrített mondanivalóját bámulatos közvetlenséggel mondja el. A szeren- csésen megválasztott, hálás téma feldolgozásával igazán hé- zagpótló munkát végzett. Mert amit eddig magyar nyelven ezen a területen végeztek (*Kiss Arnold, Molnár Ernő, Szabo- lcsi Lajos* műfordításai és ismertetései), azt a zsidó iro- dalom és esetleg a zsidó kuriózumok iránt való érdeklődés sugallta. De nem ismerték fel benne a zsidókérdés egyik legjelentősebb megnyilvánulását. *Schön* könyve éppen ezt helyezi előtérbe. Megtudjuk belőle, hogy a jiddis nyelv (és később irodalma is) mennyire egybefonódik a zsidó nép történetével. A nyelv keletkezése és kialakulásának útjáról leolvassuk a gáluti vándorlások irányát: a Rajna mellől len- gyel területre, onnan vissza nyugatra, majd a világ minden tája felé. A nyelv küzdelmeiben a szellemi áramlatok vivó- dásai tükröződnek vissza: a középkori héber-jiddis harc vallási jellegű, — a *haszkála* jiddis-ellenes harca a felvilá- gosodás eredményeiért aggódik, — a századfordulón a heb- raisták és jiddisisták párviadala a nemzeti megújulás kö- rül való elvi ellentéteket juttatja kifejezésre. A *Jivo* (jid- disher viszensáftlicher insztitut) elég szerencsésen tompí- totta ennek az ellentétnek az életét. Kár, hogy a szerző figyel- men kívül hagyja a *Rátenferbánd*-ot, az orosz zsidók jiddis mozgalmát, mely, bár centrifugális irányzatú, mégsem ide- geníthető el a jiddis-problémától. Elvégre a kitérések ada- tai is hozzátartoznak a zsidó statisztikához!

A nyelv belső szerkezetét (nyelvtan, hangtan, szó- képzés) néhány szűkszavú, de találó példával világítja meg. Az irodalomtörténeti adatok, sajnos, túlságosan vázlatosak. Sok a név meg a cím, amelyet — a szűk keret miatt — nem kísér megfelelő felvilágosítás. De kárpótolt érte a ki- emelkedőbb, a nyelv és irodalom fejlődése szempontjából

fontos írók behatóbb ismertetése, valamint az általános jellemzés nagyszerűsége. Az iskola-, színház- és sajtó- viszonyok bemutatásával, — bár természetesen ez is csak vázlatosan lehetséges, — az egész kérdés átfogó megisme- rését teszi lehetővé.

Külön fejezettel adózik a magyarországi jiddisnek. Úgylátszik, még kevés kutatást végeztek erre vonatkozó- lag. A kevés adathól is megtudjuk, hogy főleg az észak- magyarországi jesivák tartották, — ha nem is fejlesztették, — a jiddist. Nem valami magas színvonalon. Azonban jelentkezik a modern jiddis. Kiinduló helye Máramaros megye, ahol már eddig is történtek említésre méltó kezde- ményezések. (Egyébként innen került Budapestre *Holder József*, a jiddis kultúra magyarországi „nagykövete“ és innen való a könyv szerzője is.)

A könyvnek nemcsak érdekes tárgya, hanem szerzőjé- nek a tárgy iránt való rajongó szeretete és a megírásnak ez a rendkívül közvetlen módja is biztos záloga a sikernek. Aki pedig megismeri általa a jiddis problémát, aligha találja majd indokoltnak annak lebecsülését.

A nagyszerű munka értékét emeli *Marton Ernő*nek — az ő megszokott, imponáló felkészültségével írt bevezető- tanulmánya a zsidó nép nyelveiről. *Dr. Teszler Herman*

BEÉRKEZETT KÖNYVEK. *Dr. Kecskeméti Ármin:* Izrael története a bibliai korban (*Tábor*-kiadás). — *Dr. Fényes Mór (Löwy Andor* közreműködésével): *Az Idő Szava. Olvasmányok a zsidó... élet köréből. I. rész.* — *Frenkel Andor:* A megismerés problémája a görög filozó- fiában a szofistákig. — *Szura—Nahardea.* Héber tudomá- nyos és szépirodalmi gyűjtemény. Szerkeszti és kiadja *Glas- ner Benjámín (Kolozsvár, Árpád-út 39).* Ára 2.50 pengő. — A Budapesti Ferenc József Országos Rabbiképző Intézet Évkönyve az 1941/42. tanévről. — *Ezriel Carlebach:* Exo- tikus zsidók (Élmények és beszámolók). *Javne 7.* — *Brenner Sándor:* A Seligmann-család (regény). — *Mohácsi Jenő:* Hegedű és koldusbot (Rózsavölgyi Márk életének regénye). Hungária-könyvkiadó. — *A könyvek ismertetésére vissza- térünk.*

VALAMENNYI ITT ISMERTETETT
ÉS MEGEMLITETT KÖNYV KAPHATÓ

Gondos Sándor

modern zsidó könyvesboltjában.

BUDAPEST, VI., ANDRÁSSY-UT 53. Telefon: 425—828.

Dr. B.-né Krausz Hilda okl. nyelvmester

Magyar-Zsidó Leányinternátusa

ezelőtt Angol-Magyar Leánynevelő

XIV. Hermina-út 3. (Városliget)

Az Abonyi-utcai zsidó leánygimnázium és ipari középiskola, valamint egyéb iskolák közvetlen közelében.

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. כשר vendéglőben
változatos, finom menű mérsékelt árban. Lakodalmakat vállal
elsőrendű kivitelben. Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye.

BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 4-B. TELEFON: 123-843

KRÓNKA ÉS SZEMLE

DR. MUNKÁCSI ERNŐ — A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ÚJ FŐTITKÁRA. Dr. Munkácsi Ernőt, a Pesti Izr. Hitközség főügyészét, mint a *Mult és Jövő* megírta, a nyáron, Eppler Sándor halála után, a főtitkári teendők ellátásával bízták meg. A szeptember hó elején megtartott közgyűlés ezt a megbízást véglegesítette és Stern Samunak, a Pesti Izr. Hitközség elnökének javaslatára, egyhangú elhatározással dr. Munkácsi Ernőt választotta meg a Pesti Izr. Hitközség főtitkárává. Dr. Munkácsi Ernőt, miután letette a fogadalmat, melynek szövegét dr. Boda Ernő elnökhelyettes mondta elő, Stern Samu elnök rendkívül meleg szavakkal köszöntötte új tisztségében. Dr. Munkácsi Ernő rövid bemutatkozó beszédében meghatottan mondott köszönetet egyhangú megválasztásáért.

AZ „ÁHÁVÁSZ REIM“ Országos Felebaráti Szeretet Egylet, szegény betegeket élelmező és segélyező egyesület a főünnepek alkalmából ezévből is zsebnaptárt jelentetett meg, amely az egyesület feladatainak ismertetésén és a naptári részen kívül ünepi és alkalmi fohászokat, hitéleti tudnivalókat, a rendkívüli körülmények folytán érdeklő közléseket is foglal magában. A naptár élén *Ibn Gabiról*nak egy a Mindenséget magasztaló ódáját adja dr. Patai József fordításában. Dr. Rosenak Miksa egyesületi elnöknek az egyesület tagjaihoz és pártfogóihoz intézett meleghangú és huzdító felhívását, továbbá dr. Groszmann Zsigmond rabbinak a *Zsidó Orvosokról* szóló mélytartalmú érdekes és ismeretterjesztő közleményét is tartalmazza. — Az egyesület kéri az áldozatkész hittestvéreket, hogy juttassák el adományait az egyesület hivatalához (Budapest, VII., Síp-utca 12) vagy postai befizetési lapon 20.358. számra, hogy a beköszöntő zsinagógai esztendőben is teljesíthesse jótékony feladatait: a szegénysorsú betegek testi-lelki gondozását.

IZRAELITA NAPKÖZI OTTHON ÉS LEÁNYÁRVÁHÁZ létesült Kassán a kassai és felvidéki leányárvák részére, a neológ és orthodox nőegyletek közös vezetése alatt. Az intézmény elnöknőjéül a jótékonyágáról közismert *Moskovits Mártonnét* választották meg, míg a szűkebb vezetőség tagjai *Wirkmann Árminné* és *Gotterer Sámuelné*, az orthodox nőegylet érdemes elnökasszonyai lettek. Az árvaházban 3—14 éves korig vesznek fel gyermekeket. A berendezést a kassai zsidóság természetesen adományozta, és igen örvendetes, hogy az intézmény iránt a zsidó társadalom élénk érdeklődést mutat.

HELYREIGAZÍTÁS. A *Mult és Jövő* szeptemberi számában megjelent dr. Buk Miklós: *A kétezeréves út* című cikk mellől, nyomdatechnikai véletlenből, elmaradt a jegyzet, mely szerint a cikk a *Mult és Jövő* munkatársának intervjúja a fenti című, a közeljövőben kiadásra kerülő könyvről. A közleménybe egyébként néhány olyan megállapítás került be, mely nem fedi teljesen a szerző intencióit.

AZ ORSZÁGOS MAGYAR ZSIDÓ MÚZEUM TUDOMÁNYOS ÉS MŰVÉSZETI EGYESÜLET KÖZGYŰLÉSE.

Az Országos Magyar Zsidó Múzeum tudományos és művészeti egyesület 1942. évi szeptember hó 6-án tartotta meg rendes évi közgyűlését dr. Naményi Ernő elnökletével. Elnök megnyitójában megemlékezett az év kiváló halottairól, majd pedig a nagy magyar-zsidó festőművésznek, a hetvenötödik életévét betöltött *Fényes Adolfnak* művészi érdemeit méltatta. Ezek után vázolta a zsidóság helyzetét, szellemi és kulturális szerepét a száz év előtti Magyarország életében. Előadását *Löw Lipót* alakja köré csoportosította, aki a legelső szerepet játszotta e kor zsidó kulturális és szellemi életében és akinek közszereplése most száz éve kezdődött. Ez alkalomból a múzeum *Löw-émlékiállítást* rendezett és elhelyezte gyűjteményében *Löw Lipót* mellszobrát, *Telcs Ede* művét. Végül felhívta a közgyűlést, hogy az egyesület célkitűzéseinek anyagi lehetőségeit teremtsen meg.

Grünwald Fülöp ügyvezető-igazgató tartotta meg ezután nagy érdeklődés mellett *Löw Lipótról* szóló előadását.

Az igazgatóság évi jelentését dr. *Balázs György* múzeumi ör terjesztette elő. Dr. *Balassa József* az egyesület hivatalos lapjának, a *Libanon*-nak nagy fontosságát méltatta.

Az 1941. évi zárszámadást és az 1942. évi költségvetést, melyet dr. *Dembitz Ágost* pénztáros terjesztett a közgyűlés elé, *Wertheimer Adolf*, *Banéth Sándor* és dr. *Willner Ferenc* hozzászólása után a közgyűlés elfogadta.

Ezután került a sor a megüresedett tisztségek betöltésére. Dr. *Munkácsi Ernőt*, aki súlyos elfoglaltsága miatt az ügyvezető igazgatói tisztségről lemondott, a közgyűlés egyhangúlag társelnökké választotta meg. Ügyvezető igazgató lett *Grünwald Fülöp*, főtitkár *Kolb Jenő*, múzeumi ör pedig dr. *Balázs György*. *Fejér Lajost*, dr. *Földes Istvánt*, dr. *Kohn Zoltánt*, dr. *Szemere Samut*, dr. *Szabolcsi Bencét* és dr. *Zsoldos Jenőt* a közgyűlés igazgatósági tagokká választotta meg.

AZ ORTHODOX LEÁNYTANONCOTTHON FELAVATÁSA. Szeptember 6-án avatták fel az orthodox leánytanoncok otthonát egyszerű külsőségek mellett, de annál bensőbb melegséggel. Ez az avatás csendes, megható ünnepe volt a *Pártfogó Irodának* és rajta keresztül az egész magyar zsidóságnak. Az *Otthon* védnökasszonyának, óbudai *Freudiger Fülöpnének* hívó szavára nagy és díszes közönség gyűlt össze erre a szép ünnepségre, melyen az orthodox hitközség, a *Központi Iroda*, a *Pártfogó Iroda*, az orthodox *Chevra*, a *Nőegylet*, a *Hanna*, a *Népasztal* és a *Leányegylet* vezető tagjai jelentek meg. Óbudai *Freudiger Fülöp*, dr. *Polgár György*, dr. *Deutsch Adolf* igazgató, *Nemes Lipót* tanár, *Fischer Mór* főtanácsos, *Havas Miksáné* és *Nagel Marcell* kir. keresk. tanácsos szép avató beszédei után *Rubin Sarolta* fejezte ki a tanoncleányok háláját és köszönetét. Az ünnepély után ima, majd a leányok vacsorája következett. Az orthodox leányifjúság ezzel a szép intézménnyel új fejlődési korszakába lépett. Dr. H. L.

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
 Budapest, VII., Károly király-út 3/c
 Dob u. sarok Tol. 226-082
RENDKÍVÜLI OLC SÓ ÁRAKI

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató

Engedélyezve: 20700/1938. XII. M. E. sz. alatt.

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

BOROS JÓZSEF

SIREMLÉKEK nagyraktára kizárólag: Budapest, VII.

DOB-UTCA 2

(Károly-körúti sarokház)

Telefon: 227-096

**Modern fedőlapos
virágvázás siremlékek**

**OLCSÓ
ÁRAK**

AZ IZR. SZÜNIDEI GYERMEKTELEP EGYESÜLET KÉRELME. Az *Izr. Szünidei Gyermektelep Egyesület* igazgatósága a nyár beköszöntésével nehéz feladat előtt állott, midőn a hozzáforduló nagyszámú szegény iskolásgyermek nyaraltatásáról kellett határozni. Az igazgatóság tagjai legjobban szerették volna mindnyáját nyaralni küldeni. De ezt a mai nehéz viszonyok között és az anyagi eszközök hiányában nem teheték, hiszen még a legjobban rászorultak részére sem állottak az anyagi eszközök rendelkezésre. De ezúttal is bíztak a jószívű emberek áldozatkészségében és a nagy gyermekeregből ötszázat jelöltek ki nyaralásra. Ezen ötszáz gyermek nyaralásának költségei messze felülmúlták az Egyesület anyagi erejét és így az most súlyos deficit előtt áll. Ezért az Egyesület azzal a kérelemmel fordul nemesszívű pártfogóihoz, hogy legyenek segítségére abban, hogy fizetési kötelezettségének mielőbb megfelelhessen és ezáltal a jövő nyaraltatási akciója is biztosítva legyen. Az Egyesület igazgatósága meg van győződve arról, hogy kérelme az áldozatkész hittestvéreknél ezúttal is meghallgatásra talál. Az eddig tanúsított áldozatkészségért pedig hálás köszönetét fejezi ki.

HÁZASSÁG.

Braun Erzsé, a Mult és Jövő tisztviselőnöje, és Schwartz Miksa, Budapest, szeptember hónapban házasságot kötöttek.

Révész Ernő és Tyroler Janka leánya, Mária és Sarlós Tibor vegyész október 1-én Budapesten házasságot kötöttek.

DR. WEISZ MIKSA: DR. KECSKEMÉTI LIPÓT. (1942. évi június 3-án, a nagyváradai Ciontemplomban a XXI. Községkerület újjáalakulását megelőző estén, az elhunyt főpap halálának évfordulóján tartott emlékbeszéd. „Grafika“, Nagyvárad, 1942.) Dr. Weisz Miksa orosházai főrabbi Kecskeméti Lipótnak alkotásokban gazdag életét, az Isten és az emberiség szolgálatában végzett papi hivatását — Ezsaiás és Jeremiás próféták magatartásának fölvezetésén keresztül mutatja be. Parázsló szavak piros izzásával hirdeti ennek a nagy magyar-zsidó főpapnak rendkívüli nagyságát, ki embernek, szónoknak, tudósnek és írónak egyaránt kitűnő volt. Így leírva és olvasva is érezzük a beszéd magávalragadó lendületét.

G. S.

KLEIN SALAMON SZILÁGYCSEHI FŐRABBI SÍRKŐAVATÁSA. Szeptember 7-én, a második szelichoti napon tartották meg Szilágycsehben, a hitközség és a rabbikerület számos tagjának jelenlétében az országosan ismert Gáon és puritánlelkű néhai Klein Salamon főrabbi sírkőavatását. A kiváló emberi tulajdonságokat méltató gyászbeszéd a „letűnt nemzedék“ ragyogóan tiszta életű, nagy papjának fenkölt életképét tükröztették vissza. Gyászbeszédet tartottak: *Lichtenstein* József szilágycsehi, *Weisz Hermann* sülelmedi főrabbi, dr. *Klein* Elijáhu kolozsvári és *Klein* Károly miskolci hittanárok, *Grozinger* Simon zsidói talmudtudós, az elhunyt gyermekei, illetve vejei, valamint *Klein* Mózes szatmári héber nyelvtanár, az elhunyt legfiatalabb öccse.

ANGIN, VÁSZON

Lepedő, damaszt, paplanlepedő, köpper, ingpuplinok, damaszt-étkezészetek, abroszok, törülközők, konyharuhák stb.

PRÍMA, NEM MŰRÖSTÖS

rendkívül olcsón

WEISZ, Paulay Ede-utca 58.

udvarban. Liszt Ferenc-tér mellett.

HALÁLOZÁS.

Nagy veszteség érte a nagyváradai vallásos zsidóságot, hitközsége és szentegylete egyik igen tekintélyes és legrégibb tagjának, *Wasserstrom* Adolf kereskedőnek 93 éves korában történt elhunytával. A város zsidóságának eme nagy időket átélte szeniorja, igazi vallásos áhitatban és jótékonykodásban élte le nemes életét. Háza mindenkoron nyitva állott a szegény inségeseknek és asztalánál állandóan otthont találtak a jesivákban tanuló növendékek, akiknek támogatását élete egyik legszentebb feladatának tekintette. Elul hó 10-én, a város zsidóságának nagy részvete mellett, kísérték utolsó útjára. *Binder* M. rabbi szívbemarkoló heszpedje után, az elhunyt által alapított *Torász-Chájjim* egyesület tagjai kézen vitték a nemesszívű, szent férfiú földi maradványait a régi velencei temetőbe. Gyászoló fiai: *Wasserstrom* Sándor, a „Népünk“ és az „Új-Század“ v. főszerkesztője és *Wasserstrom* Sámuel kereskedő, valamint családjaiknak kegyeletos fájalmában osztozik a város zsidóságának az elhunyt irányában megnyilatkozó nagyrabecsülő szeretete.

FÜRTH

lakástakarító- és féregirtó vállalat

**BUDAPEST, V.,
CSÁKY-U. 7. II. em.**

TELEFON: 124-455

Lelkiismeretes munka

Príma referenciák

Orth. izr. fiú- és leányinternátusok Vácon

Polgári és elemi iskolával kapcsolatos. Prospektust küld fiúk részére: *Hersch* izr. fiúinternátus, lányok részére: *Hirschfeld* Henrik leányinternátusa, Vác. Telefon: 240.